

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

Докторске академске студије политикологије
Отворени докторски семинар

Етички, религијски и демографски аспект феномена абортуса
4. поглавље: Корелација абортуса и демографске динамике

Ментор: проф. др Зоран Кинђић

Радојко Љубичић, 008/2017,
radojkolj@yahoo.com

Београд, мај 2019.

4. Корелација абортуса и демографске динамике

4.1 Главни параметри демографске динамике

4.1.1 Демографски парадокс (обрнута сразмера економског развоја и демографске виталности)

4.1.2 Кључне варијабле демографске динамике и њихова (не)подложност политичким утицајима (мерама)

4.2 Регионални приступ: озбиљне демографске последице абортивне праксе (вредновања абортуса)

4.2.1 Европа

4.2.1.1 Источна Европа: земље бившег комунизма (радикалног атеизма)

4.2.1.2 Централна, јужна, западна и северна Европа

4.2.2 Африка

4.2.3 Индија

4.3 Студија случаја: Србија

4.3.1 Демографска слика до легализације абортуса (статистика)

4.3.2 Демографска слика након легализације абортуса (статистика)

4.3.3 Критично негативан савремени природни прираштај и узроци; квантитативна егзактност и квалитативна објашњења

4.4 Статистички, логички и историографски доказ корелације (абортуса и демографске динамике) и експликација

4.4.1 Статистичка корелација

4.4.2 Бихевиоралистичка, социолошка корелација

4.4.3 Историјска корелација

4.4.4 Квалитативно објашњење, експликација

4.4.5 Квантитативна анализа података

4.5 Закључак (овог поглавља)

4.1.1 Демографски парадокс (обрнута сразмера економског развоја и демографске виталности)

Истраживање ће се фокусирати на промене у природном прираштају становништва (разлика наталитета и морталитета) у три велика региона. Неопходно је објаснити веома висок раст броја становника економски неразвијених глобалних области Африке и Индије (утроstrучен број становника за око 60 година од средине 20. века) и са друге стране демографску стагнацију економски високо развијене Европе. Потребно је објаснити овај парадокс кроз неколико хипотеза, свака са групом параметара, које се емпиријски проверавају, статистичким методама, итд.

Временски оквир је период од 1950. до 2015. То је период у коме скоро све државе поменути три велика региона воде званичне државне статистике; ови подаци су на располагању истраживачима. Подаци су поуздани. Африка и Индија¹ још увек нису под предоминантним утицајем глобализације и мондијалистичке унификације културе и политичких вредности тако да су могућа дистинктивна квалитетна истраживања одвојених система; период је довољно значајан и релевантан да би се избегли утицаји криза, догађаја, инцидената итд, на закључивање.

Истраживање је у великом делу квантитативно; потребно је правилно обрадити велики број макро-статистичких података, који су често на нивоу држава. Ипак, потребна је и квалитативна провера идеје хипотезе, како не би дошло до случајног поклапања статистичке кореспонденције са хипотезом и како би се осигурало да друга алтернативна хипотеза нема боље резултате и потпунији експликациони капацитет.

Ради егзактности, поузданости и објективности узимају се у разматрање три велика региона, цивилизацијске целине, суштински различитих политичко-друштвених одредница и са јасно израженим демографским тенденцијама; Европа ка стагнацији² и чак регресији, а Африка и Индија ка динамичној експанзији. Компаративни приступ проблематици и обиље релативно јасних и поузданих емпиријских показатеља, тојест претежно квантитативни приступ су вероватно најбољи аналитичко-методолошки инструментаријум за обраду ове теме.

¹ Ramesh Thakur, Oddny Wiggen, *South Asia in the World: Problem-Solving Perspectives on Security, Sustainable Development, and Good Governance (Population Studies)*, United Nations University Press, Tokyo, New York, 2004.

² Tim Dyson, *Population and Development: The Demographic Transition*, Zed Books, 2010.

Квалитативни приступ подразумева дескрипцију и разумевање везе између категорија. Проучава се општа повезаност абортивне праксе, демографских прилика и политичке културе. Социјални амбијенти, устаљене матрице понашања и друштвене вредности светских региона се веома разликују. Анализом одлика политичке културе ове три области можемо утврдити који су аспекти заједнички свима, које особине су јединствене и аутентичне за сваки регион и које социјалне принципе деле два региона уз одступања трећег; када ове резултате упоредимо са статистичким показатељима долазимо до поузданих закључака и корелација о узрочно-последичним везама уз двоструку потврду: позитивну потврду на преовлађујућу истовремену присутност феномена абортуса и одређене етичко-религијско-демографске структуре региона и «негативну» потврду на њихову истовремену одсутност.

Квантитативни приступ подразумева нумеричку дескрипцију и експликацију везе између варијабли по регионима. Објашњење изузетно снажне демографске експанзије и виталности Африке и Индије насупрот демографској стагнацији и регресији Европе. Економски високо развијене европске земље су истовремено и демографски неразвијене, посматрано компаративно. Доказивање је релативно лако, али објашњење је сложенији задатак.

Демографија и проблем абортуса постају све важније поље политичке праксе, али политичке науке за сада не посвећују довољно пажње овом домену. Демографске структуре реагују неочекивано и непредвидљиво (и не ретко бурно) на осцилације које технолошке, економске, културне и политичко-системске промене и развој доносе³. Економски најразвијеније нације света доживљавају демографску стагнацију или чак регресију; док глобално, према истим параметрима, најнеразвијенија друштва проживљавају демографски (квантитативни) процват. Зашто је то тако? Који опазиви и мерљиви чиниоци проузрокују овако неочекиван развој догађаја? Пошто је (очигледно) демографска структура неопходан чиниоц и елемент сваког друштва и сваке државе, да ли ће могуће пролонгирање оваквих кретања (наредних деценија) и њихово евентуално појачавање, заоштравање (што неки демографи тврде у својим симулацијама) приморати најразвијеније нације да озбиљно, критички преиспитају досадашње парадигме и изврше реконцептуализацију приоритета развоја и система?

Један од адекватних примера демографског парадокса је Јапан; земља која крајем друге деценије 21. века доживљава одличне економске резултате, али и веома неповољне демографске показатеље. Од априла 2018. до априла 2019. године број деце у Јапану се

³ José María Fanelli, *Asymmetric Demography and the Global Economy Growth; Opportunities and Macroeconomic Challenges in an Ageing World*, Palgrave MacMillan, New York, 2015, pp 58.

смањено за 180.000⁴, то је најнижи резултат од како су доступни овакви статистички подаци. Само око 12 % становништва чине деца. 2018. рођено је 921.000 деце⁵ што је најнижа вредност од како се води оваква евиденција с краја 19. века. Званичне процене предвиђају пад популације са садашњих око 127⁶ на 100 милиона до 2050. године. Наравно, да ће временом овај тренд узроковати све веће социјалне, економске, буџетске, фискалне и политичке проблеме. Влада Јапана је свесна далекосежности ових проблема; потребно је дугорочно стратешко промишљање и деловање.

Парадоксално, на другој страни света, у западној Африци, влада Нигерије⁷ предузима одређене мере да обузда огроман наталитет и устаљену праксу удвостручавања становништва за кратко време од неколико деценија, а пројекције показују наставак оваквог демографског тренда⁸ и убудуће.

4.1.2 Кључне варијабле демографске динамике и њихова (не)подложност политичким утицајима (мерама)

Основни проблеми овог поглавља су демографске последице (често теоретски и административно запостављена и потцењена категорија и димензија) одређеног дизајна политичког система у снажној спрези са друштвено-културном матрицом (посебно начин на који је правно регулисан абортус) и обратно: утицај озбиљних демографских промена и абортивне праксе на институционално-идеолошки профил политичког система, друштвене вредности, јавно мњење и политичку културу.

Читав спектар проблема се појављује већ при иницијалним истраживачким захватима, а то су: вредновање демографске ситуације и динамике у одређеном политичком систему или региону; програмски и евалуациони ставови у теолошком учењу и друштвеној пракси доминантне религије региона; неопходност израде математичко-рачунарских симулација даљих демографских кретања и њихова поузданост; утицај актуелне демографске ситуације и званичних прогноза на реформе јавних политика; реформе социјалне, фискалне и других државних политика ради оптимизације демографских прилика; да ли се и у којој мери

⁴ РТС, Јапанци забринути, број деце на рекордном минимуму, 05. мај 2019., <http://rts.rs/page/stories/ci/story/2/svet/3510401/japanci-zabrinuti-broj-dece-na-rekordnom-minimumu.html>

⁵ Исто;

⁶ Исто;

⁷ National Bureau of Statistics of Nigeria, <http://nigerianstat.gov.ng/index.php>

⁸ World Population Review, Nigeria Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/nigeria-population/> (18.5.2019.)

демографска кретања могу предвидети; да ли се на демографска кретања може утицати (и како); итд.

С обзиром да се демографска динамика у овом поглављу дефинише пре свега у стационарном смислу, као природни прираштај становништва и његове осцилације, а не и у динамичком смислу, који се односи на интерне и екстерне миграције, то су и извори који обезбеђују релевантне податке пре свега статистички демографски подаци (пописи, већа истраживања, извештаји пограничних служби, годишњаци здравствених центара, итд) које прикупљају и објављују јавни органи држава, УН, међународне организације, итд. Врло је важно приметити да изузетно висок природни прираштај практично нигде није резултат и последица одређене (успешне) јавне државне политике, јер је заправо присутан у врло (економски) неразвијеним друштвима са slabим утицајем централне власти.

Демографске разлике ће се вероватно продубљивати у периоду до 2050, а очекује се и висок пораст глобалне урбанизације (миграција из села у градове). Научна дебата прати утицај демографије на етничке конфликте, обрасце изборног понашања, итд. Осетније промене у етничко-верској структури могу довести до политичке нестабилности, етничких сукоба, итд. Посебно су важни случајеви када се граниче две етничке заједнице различитих репродуктивних култура и односа према абортусу и природном прираштају; временом може доћи до демографске неравнотеже, што често повлачи за собом политичке и безбедносне изазове, као што је случај са Србима и Албанцима на Косову и Метохији. Политиколози не би смели да игноришу демографију при покушајима да разумеју обрасце политичког идентитета, конфликта и промене. Осцилације у броју становника и структура становништва по географским областима (пограничним и другим) су већ дуже време веома важне у студијама безбедности. Порази две технолошки далеко супериорније силе - САД у Вијетанму и СССР-а у Авганистану – су поново пробудили интересовање за демографију и обновили критику сцијентизма (Арегуин, Тофт 2005.).

Такође, све више пажње аналитичари посвећују старосној структури нација и последичним променама у пензионој политици, безбедности, запослености, итд; што је последица поменуте демографске динамике. Особе старије од 60 година ће у Источној Азији и Европи до 2050. чинити чак 40 % становништва, (појава без преседана у историји), а то има озбиљне финансијске (буџетске) и друге последице (Хоув и Џексон, 2011). Чак 9 од 10 деце узраста до 15 година данас живе у свету који се развија. Видимо да се региони легалних и масовних абортуса драстично разликују према демографским показатељима од региона где је абортус забрањен и у пракси врло редак. Ове озбиљне демографске разлике временом

производе дубоке социјалне и политичке последице. Старење становништва смањује удео репродуктивно способног дела нације и самим тим умањује наталитет⁹.

Један од проблема истраживања су почетне предрасуде и убеђеност у одређене теоретске или идеолошке поставке. Стога, истраживач мора бити отворен за нове чињенице које сазнаје током обраде емпиријских података и да модификује своје почетне позиције. Треба дозволити да теорија и подаци међусобно реагују¹⁰, како би истраживање било продуктивно.

Један од проблема је и конформизам и инерција јавних установа интелектуалних и државних, тојест пружање отпора новим идејама које ремете устаљену структуру и уврежена мишљења, макар она била и погрешна, али су уврежена и општеприхваћена. Такође принцип политичке коректности може онемогућити афирмацију научних чињеница које не одговарају јавном дискурсу и политичкој култури, а то може оставити озбиљне практичне последице.

Конкретније, једини легалан гинеколошки третман у Бангладешу је регулација менстраулног циклуса, закони су врло конзервативни и стриктни према гинеколошкој сфери; гинеколошка и акушерска питања се решавају у складу са традицијом, религијом и увреженим схватањем „природног“; стога без идеолошких, феминистичких и абортивних интервенција ниво абортуса је веома низак, а укупан број становника интезивно расте. Бангладеш 2019. има око 168 милиона становника¹¹, у поређењу са 156.5 милиона 2013, што је прираштај од 11.5 милиона за 6 година, што износи око 2 милиона годишње. Трећина популације је узраста 15 година или мање¹². Раст броја становника у интервалима од 20 година у Бангладешу има следећу расподелу¹³: 1950 – 37.9 милиона, 1970 – 65.0 милиона, 1990 – 106.2 милиона, 2010 - 152.1 милион. То значи пораст од 130.1 милиона становника за мање од 70 година, односно повећање популације 4.43 пута за мање од 7 деценија. Бангладеш има површину око 116 пута мању од Русије, али више становника од ове претежно словенске земље. Раст густине популације од 1950. до 2019. износи од 256.8 до 1138.9 становника по квадратном километру. Овакве импозантне демографске резултате не смемо игнорисати, посебно ако имамо у виду да многе државе данас имају озбиљне проблеме са недовољном стопом рађања и смањењем

⁹ Слободан Мишовић, Факултет безбедности, УБ, Узроци опадања природног прираштаја становништва Србије после Другог светског рата и његове последице, Национална безбедност, Војно дело, 3/2009, стр 151.

¹⁰ King, Gary, Robert Keohane, and Sidney Verba, *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press, (1994), ch. 2, str. 46.

¹¹ World Population Review, Bangladesh Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/bangladesh-population/>

¹² Исто;

¹³ Треба урачунати статистичку и друге грешке нивоа од 1 до 2 %

броја становника што се делимично надокнађује, прикрива и маскира са интезивном миграцијом. Наравно, немогуће је у потпуности пресликати аутентични социјални амбијент Бангладеша и пренети га у Европу, али неке принципе и карактеристике треба приметити и анализирати.

Посебно важно за ово истраживање је корелација абортуса и демографске динамике; абортус је у Бангладешу према закону из 1860. забрањен осим ако је живот труднице у опасности, а такви случајеви су врло ретки – у мање од 1 % трудноћа; за непоштовање ових одредби предвиђене су новчане или затворске казне. Било је и покушаја легализације абортуса и пресађивања репродуктивних норми и стандарда Европе и Америке на тло Бангладеша, али безуспешно.

Пример државе која је системски и одлучно деловала са циљем смањења наталитета је свакако НР Кина, која је политиком једног детета и кажњавањем родитеља за друго дете, принудним абортусима у неким деловима земље итд, преточила кроз неколико деценија политички програм у друштвени стандард од једног детета. Ипак, последице су компликованије него што се мислило, тако да је ЦК КП Кине одустао од овог програма увидевши да Кина губи од Индије 1. место у свету по квантитету популације, да просечна старост расте, да је све мање радне снаге, да је потребно исплатити огроман број пензија што оптерећује државни буџет, да расте коефицијент броја пензионера у односу на број запослених, итд. Ипак, репродуктивне навике и културу није лако вратити на старе стазе. Абортус је законски стимулисан и наметан, УН¹⁴ процењују да је у Кини 2010. било око 19.2 абортуса на 1000 жена фертилног узраста; чак 84 % жена користи модерна контрацептивна средства, а стопа фертилитета је око 1.6¹⁵ деце по жени, што може бити нереално висока вредност, али је и таква знатно испод прага од 2.1 потребног за просту репродукцију. Извршне власти Кине покушавају током друге деценије 21. века да стимулишу наталитет, али промене су ипак споре. Тренутно најмногољуднија земља света је добар пример да државно руководство у неким случајевима може утицати на демографску динамику и да је законска регулација абортуса битан чиниоц те политике.

Једна од кључних демографских варијабли је узраст ступања у брак, што се може добро анализирати на три поменута макро региона уз поређења. Друга важна варијабла повезана са претходном и са којом чини ефективну целину је старосна структура однос проценат жена,

¹⁴ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.

https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

¹⁵ Исто;

девојака по старосним категоријама 15-19 година, 20-24, 25-29, итд. Очигледно да државе са изражено младом популацијом и процентуално високим уделом грађана у репродуктивном узрасту и које при томе имају устаљену праксу, традицију раних бракова пре 20. или 18. године могу очекивати висок наталитет и високу стопу фертилитета. На пример, 2001. године у Индији је било чак 219 милиона младих (21 % од укупне популације) узраста од 15 до 24¹⁶ године, а у том периоду чак 50 % младих узраста 20-24 године је ступило у брак пре 18. године живота. Очигледно да ће огромни демографски потенцијал спрегнут са традицијом врло раног ступања у брак (уз уговарање, договарање родитеља младожење и невесте о браку) довести до демографске експанзије импозантних размера што се и догодило: за непуне прве две деценије 21. века становништво Индије се увећало за око 300 милиона становника, достигло је око 1.3 милијарде и напредује хитро и одлучно ка превазилажењу Кине и заузимању места број 1. у свету. Приближно половина наталитета Индије је допринос младих узраста од 15 до 24¹⁷ године.

Национални институт за здравље и социјалну заштиту Финске прати ниво абортуса у скандинавским земљама, а осцилације и разлике приписује између осталог и разликама у законској регулативи¹⁸, која је у Финској¹⁹ ригорозна, те се дозвољава абортус само уз јасно приписане услове, док је Шведска у овом погледу либералнија, па је и број абортуса у њој на знатно вишем нивоу²⁰. Локалне власти Финске су се ангажовале на смањењу броја абортуса.

Један од чиниоца је удео деце рођене изван брака, на пример, Бугарска има чак око 59 % деце рођене изван званичне нормиране заједнице мушкарца и жене, по чему је прва у Европској унији, а истовремено и једну од најнижих стопа фертилитета не само у Европи, већ и у свету од 1.5. Брачност (жена) је такође важан чиниоц демографске динамике; земље демографске стагнације или регресије у принципу имају висок проценат неударних жена, док земље високог наталитета обично имају изузетно низак ниво неударних жена²¹.

¹⁶ Naina Kumar; Current abortion practices in India: a review of literature; International Journal of Reproduction, Contraception, Obstetrics and Gynecology, 2014 Jun; Maharashtra, India, 3(2): 293-300. <https://ejmanager.com/mnstemps/89/89-1393525760.pdf>

¹⁷ Исто;

¹⁸ Један лекар у Финској може самостално извршити абортус до 12 недеље трудноће само ако је жена млађа од 17 или старија од 40 година или ако је родила раније најмање 4 деце.

¹⁹ 10.4 абортуса на 1000 жена репродуктивног узраста годишње у Финској и 20.8 (два пута више) у Шведској.

https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

²⁰ Yle; THL: Finland has Nordic region's lowest abortion rate, 3.11.2017,

https://yle.fi/uutiset/osasto/news/thl_finland_has_nordic_regions_lowest_abortion_rate/9915409

²¹ Мирјана Девецић, Значај брачности за ниво фертилитета, Демографија, књ. I, 2004., стр 76.

4.2 Регионални приступ: озбиљне демографске последице абортивне праксе (вредновања)

Ово истраживање ће узети у разматрање неколико макро региона: Индију, Африку, Европу и арапско-исламски свет; прва два са изузетним демографским перформансама (становништво Индије и Африке се утростручило последњих 60 година), али и знатно скромнијим економским показатељима, док је у Европи ситуација обрнута – импресиван научно-технолошки прогрес у многим секторима привреде и услуга, али истовремено и појаве популационе девијације. Потребно је проучити (не)хомогеност дистрибуције популације у државама Европе и Африке – према географским и социјално-политичким емпиријским условима, а затим упркос популационим хетерогеностима макро региона, аналитичким алатима одредити средње, просечне квантитативне резултате, који довољно верно кореспондирају реалности „на терену“. При статистичким анализама треба диверзификовати доприносе староседеоца од мигрантских процеса. На располагању је огроман број података које треба критички евалуирати. Компаративни приступ даје велики капацитет верификације постојећих парадигми и теорија у домену демографије. Колико су званични статистички подаци официјелних државних агенција за демографију у Европи форматирани према деценијама старим матрицама и мултикултуралистичким нормама политичке коректности ради политичко-медијске амортизације неповољних кретања и њиховог задржавања ван жиже јавног мњења? - јер би (у супротном) њихова експлицитна публикација могла поколебати самопоуздање и статус либералних прогресивистичких (технократских) елита.

Поред претежно статистичко-квантитативне и модерне социолошке дескрипције, биће неопходни и квалитативни методолошки инструменти ради објашњења функционисања механизма који доводе до демографских феномена који се разматрају и испитују. Анализа садржаја докумената (статистичких публикација; државних мера популационе политике; извештаји и анализе радних тела парламената, влада, ОУН и њених тела, итд) у овом случају подразумева и анализу контекста у којима су настали и евиденцију термилошких и културолошких разлика ради потпунијег сагледавања смисла и значења података из садржаја.

Теоретичари политикологије демографије примећују релативан демографски пад Европе и Америке, насупрот успону Азије и Африке; старење имућних нација и супротан тренд код сиромашнијих (Кристијан Лупрехт, Џек Голдстон, 2013), при чему либералне секуларне демократије прихватају абортус као легитимно и легално средство планирања породице. Са друге стране, демографска мобилност је већа него икад раније. Кроз историју, демографске

депресије су биле последице објективних околности: ратова, епидемија заразних обољења, итд, али данас је разлог субјективна одлука да се рађа мање деце или да се уопште не рађају²².

Два узастопна председника Америчке асоцијације политичких наука, Роберт Патнам и Кент Џенингс, су упозоравали на „рапидне“ демографске промене, као на један од најпредвидљивијих трендова у будућности, али истовремено и један од најмање истражених; утицај абортуса је недовољно истражен, делом из неспремности јавности да прихвати емпиријске резултате који не иду на руку тренду еманципације жена. Савремена демографија је високо специјализована дисциплина која обрађује енормне количине података и користи напредне математичке инструменте²³. Демографи се углавном не баве последицама демографских промена на начин живота, друштвене сукобе, конкуренцију, промене у култури, итд – тиме се бави политичка демографија, али ни она није посветила довољно пажње абортусу као узроку популационих промена.

Теоретска, научна дебата покреће неколико проблема: веома изражен раст популације у Африци, на Средњем Истоку, јужној и југоисточној Азији је важна појава која привлачи пажњу научника²⁴. Овај рад уноси нову перспективу, нови угао теоретске и научне аналитике тиме што се феномен абортуса поставља као један од главних узрока демографских промена и као друштвена чињеница од чије политичко-правне регулације зависи демографски развој дугорочно.

4.2.1 Европа

4.2.1.1 Источна Европа: земље бившег комунизма (радикалног атеизма)²⁵

Источна Европа је регион са највишом стопом абортуса у свету и једина област са више абортуса него порођаја, са чак 105 абортуса на 100 живорођене деце²⁶ у 2003. години. Према подацима Департамента за економске и друштвене послове, Одељења за популацију Уједињених нација Источна Европа има најлибералнија законодавства по питању регулације абортуса²⁷; број абортуса на 1000 жена узраста 15 до 44 године је: Белорусија 14.7, Бугарска

²² Фишер и Хоут 2006; Хоровиц 1985, стр 258, 259.

²³ Кристијан Лупрехт, Џек Голдстон, 2013.

²⁴ Ворен Томпсон, 1929.; А. Лендри, 1934., Ф. Нотештајн, 1945.

²⁵ Овде су статистички укључене и неке бивше комунистичке земље централне Европе.

²⁶ Gilda Sedgh, Stanley Henshaw, Susheela Singh, Elisabeth Åhman, Iqbal H Shah, „Induced abortion: estimated rates and trends worldwide“; Guttmacher Institute, New York, NY, USA (G Sedgh, S Henshaw and World Health Organization, Geneva, Switzerland (E Åhman, I H Shah); Lancet 2007; 370: 1338–45.

²⁷ Једина земља која се драстично разликује од осталих у региону је Пољска са јако израженим католичким утицајем на микро и макро социјалном плану и рестриктивним односом према феномену абортуса, те је број абортуса само 0.1 на 1000 жена.

19.7, Чешка 10.7, Мађарска 19.4, Молдавија 18, Румунија 21.3, Русија 37.4!, Словачка 13.9, Украјина 21.2²⁸. У свим земљама региона је стопа природног прираштаја²⁹ веома ниска, износи 1.4 или 1.5 (просечна вредност око 1.45) и испод је нивоа потребног за просту репродукцију становништва од 2.1. Када томе придодемо појаву интезивног исељавања младих, образовних људи у регионе вишег економског стандарда (ка западној Европи, итд), онда демографска слика региона постаје веома забрињавајућа.

4.2.1.2 Јужна, западна и северна Европа

Развијени делови света губе репродуктивно, радно и војно способно становништво и приморани су на "увоз" радне снаге (контролисана имиграција), али нови житељи арапског и турског порекла често показују знатно већу резистентност и отпорност према асимилацији у односу на придошлице из источне Европе, што приморава државе Запада да редефинишу своје јавне политике и прилагоде се новој ситуацији. Чак 7 држава Европске уније остварују више рађања изван брака него унутар ове традиционалне установе³⁰.

Према подацима Департмана ЕДП³¹ ОП³² УН за регионе Европе, све земље северне Европе (изузев Ирске) имају врло либерална законодавства и стопу прираштаја³³ испод потребног нивоа (осим Ирске и Исланда) од 2.1 за просту репродукцију становништва³⁴. Треба имати у виду да у овом региону, као и у западној Европи на наталитет утичу знатно мигранти из муслиманских држава који имају доста већу стопу фертилитета (плодности) у односу на европске староседеоце, па самим тим и статистички подаци су груби и не представљају детаљну слику реалне динамике.

²⁸ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.

https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

²⁹ Број деце по једној жени.

³⁰ Ивана Магдаленић, Утицај брачности на фертилитет у Србији и Европској унији; ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016., стр 183.

³¹ United nations, Department of economic and social affairs, <https://un.org/development/desa/en/> (15.5.2019.)

³² United nations, Department of economic and social affairs, Population division, <https://un.org/en/development/desa/population/index.asp> (18.5.2019.)

³³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.

https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

³⁴ Конкретно однос броја абортуса на 1000 жена узроста 15-44 године наспрам стопе прираштаја: Данска 15.2 према 1.9; Естонија 25.5 / 1.7; Финска 10.4 / 1.9; Исланд 14.5 / 2.1; Ирска 4.5 / 2.1; Летонија 15.6 / 1.5; Литванија 9.8 / 1.5; Норвешка 16.2 / 1.9; Шведска 20.8 / 1.9; Велика Британија 14.2 / 1.9.

Јужна Европа према поменутој публикацији УН има такође либералне законске норме у погледу абортуса (осим Малте) и просечну стопу фертилитета од 1.5 што је недовољно за одржавање броја становника и без исељавања, а стопе абортуса су најниже у Босни и Херцеговини и Хрватској, док су високе (између 10 и 12) у Италији, Шпанији, Србији, Словенији и Македонији³⁵.

Што се тиче западне Европе, све државе су допустиле абортусе без посебних ограничења до одређене фазе трудноће; економски високо развијене државе Аустрија, Немачка и Швајцарска³⁶ имају врло ниску стопу фертилитета од 1.3 до 1.5 што их приморава на систематизован и плански увоз радне снаге, што временом мења етничку и верску структуру ових нација и доводи до политичких промена уз повремене тензије. Највиша стопа фертилитета је у Француској 2.0, али велики удео у овој појави је последица масовних миграција арапско-муслиманског становништва из северне Африке. Последњих деценија евидентан је пораст ванбрачних заједница и удео порођаја који се односи на овакве кохабитације³⁷. Немачка и Данска имају 2010. године чак 53 % бракова без деце³⁸, а истовремено 58 % у Данској и 70 % у Немачкој је ванбрачних заједница без деце³⁹.

4.2.2 Африка

Африка се статистички може поделити на пет географских области од којих три (источна, централна и западна) имају веома висок наталитет, највиши на свету, док северна и јужна, изложеније европској и западној култури и начину живота имају нешто нижи фертилитет, али ипак позитиван. Овде је јасно изражен демографски парадокс: економски најнеразвијеније државе света (поменута три афричка региона) имају највиши наталитет и највиталније демографске показатеље. То су традиционалистичка, натуралистичка, конзервативна, религиозна друштва која још нису ступила у постмодерну, мондијализам, сцијентизам, информатизам, итд. Стога је проучавање ових култура данас веома драгоцено, не само из антрополошке и етнографске перспективе, већ и ради демографских дубинских каузалних студија које треба да нам објасне како научни, економски и политички развој често доводе до стагнације у фертилитету, старења, редефинисања микро-социјалних приоритета и понекад до популационе кризе.

³⁵ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.
https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

³⁶ Исто;

³⁷ Ивана Магдаленић, Утицај брачности на фертилитет у Србији и Европској унији; ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016., стр 181.

³⁸ OECD; OECD Family Database; <http://oecd.org/social/family/database.htm>, (18.5.2019.)

³⁹ Ивана Магдаленић, Утицај брачности на фертилитет у Србији и Европској унији; ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016., стр 187.

Проучавајући корелацију абортуса и демографске динамике кроз регионе Африке, можемо приметити да источна Африка има веома рестриктивне законске одредбе којима се сузбија намерни побачај и за сваку интервенцију овакве врсте у било којој земљи региона потребно је образложење захтева; абортус се не сматра арбитрарним индивидуалним правом. Коефицијенти фертилитета, плодности су изванредни са просечном стопом од 4.7; три земље одликује стопа од преко 5: Руанду, Уганду и Танзанију⁴⁰, а чак три земље су са стопом од 6 или више: Малави, Сомалија и Замбија⁴¹. Регион карактерише ниска стопа употребе контрацептивних средстава и релативно висока стопа материнске смртности.

Централна Африка има још вишу просечну стопу фертилитета која износи 5.2⁴² за 2010. годину, а приметна је јасна повезаност ниског степена употребе контрацепције (само 8 % жена користи савремене методе контрацепције) и високог фертилитета⁴³. 6 од 9 држава ове области дозвољавају абортус само уколико одржавање трудноће угрожава живот труднице, што нам јасно указује на корелацију законске блокаде абортуса и снажног демографског раста.

Западна Африка такође има стопу фертилитета од 5.2, само 15 % жена користи контрацепцију, од тога 10 % савремене облике заштите од трудноће. Све земље региона⁴⁴ имају строга законодавства против абортивне праксе - прекид трудноће је дозвољен само из здравствених разлога, у случају силовања, угрожености живота мајке, и сл⁴⁵. Илустративан пример је Нигерија, са преко 5 деце по жени у просеку; када је прогласила независност од

⁴⁰ За Јужни Судан нема поузданих података, али процене указују на стопу фертилитета око 5. За кратко време популација ове земље је утростручена: од 4 милиона 1974. до 12 милиона 2016. године. Просечна старост је 18.7 година; ради поређења, просечна старост грађана Србије је преко 40 година. Природни прираштај Јужног Судана је око 900 људи дневно. Према пројекцијама очекује се да ће имати око 33.6 милиона становника 2070 године.

⁴¹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.
https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

⁴² Ангола 5.1, Камерун 4.3, Централноафричка Република 4.4, Чад 5.7, Конго 4.4, Демократска Република Конго 5.5, Екваторијална Гвинеја 5.0, Габон 3.2, Сао Тома и Принципи 3.5.

⁴³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.
https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

⁴⁴ Изузев архипелага Капо Верде са око пола милиона становника.

⁴⁵ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.
https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

Велике Британије 1960. имала је 45 милиона становника, а 2019⁴⁶, има већ преко 200 милиона становника⁴⁷.

Северну Африку обликују арапска култура, исламске верске норме, али и мондијалистички трендови. Највишу стопу фертилитета има Судан, око 4.5, а остале земље доста нижу, у распону од 1.9 (Тунис) до 2.6 (Египат). Очигледно да Судан, одудара од осталих земаља региона по многим параметрима и могао би се квалификовати према географским, демографским и културолошким одредницама у источну Африку. Северна Африка је, у односу на друге афричке области, изложенија европским и глобалним социјалним и економским утицајима и стандардима што је утицало на политичке прилике, начин живота, систем вредности, концепт породице, а самим тим и на демографске одлике и значајно нижи наталитет. Иако религија ислам доминира севером Африке демографски резултати су доста слабији у односу на подсахарске области, што показује да је теорија по којој је висок наталитет специфична одлика земаља са већинском муслиманском популацијом недовољно тачна и прецизна.

Слична је ситуација и у јужној Африци. Јужноафричка Република, земља најизложенија европским и глобалним социјалним, културним и политичким утицајима има најнижу стопу фертилитета од 2.4. Сличан коефицијент има и Боцвана: 2.6, док остале земље имају вредности преко 3: Лесото 3.1, Намибија 3.1, Свазиленд 3.2⁴⁸. Овај регион је такође индикативан за проверавање хипотезе овог поглавља о корелацији абортуса и демографске динамике: држава која је у самом врху уз Свазиленд по стопи фертилитета, Лесото, дозвољава абортусе само ако би се њиме спасио живот мајке, док земља са најлибералнијим⁴⁹

⁴⁶ Треба имати у виду да би број становника Нигерије био већи да није велике епидемије сиде, тојест ХИВ вируса од кога тренутно болује око 3.1 милион становника.

⁴⁷ World Population Review, Nigeria Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/nigeria-population/> (18.5.2019.)

⁴⁸ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.
https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

⁴⁹ ЈАР је 1997. дозволила абортусе до 12 недеље трудноће.

абортивним⁵⁰ законодавством⁵¹, Јужноафричка Република⁵² има најнижи коефицијент плодности у региону⁵³.

Додатна потврда овде изнетих тврдњи је истраживање о проценту намерно прекинутих трудноћа по афричким регионима северноамеричког „Guttmacher“ института⁵⁴; поменута два региона са најнижом стопом фертилитета (северна и јужна Африка) имају уједно и проценат трудноћа прекинутих абортусом (северна А. 23 %, јужна А. 24 %) око 2 пута више у односу на остала три афричка средишња региона (источна А. 14 %, централна А. 13 %, западна А. 12 %) са стопом фертилитета највишом на свету.

Генерално, само 6 од 53 афричке државе су дозволиле абортус без условљавања и образлагања одлуке, што ствара на континенту атмосферу непожељности прекида трудноће⁵⁵. Квантитативно доказивање хипотезе, на примеру 5 афричких региона ће се наставити у поглављу "4.4.5 Квантитативно доказивање хипотезе".

4.2.5 Индија

Кина, иако тренутно најмногољуднија земља света, укинула је 2015. политику једног детета из 1979. године уочивши демографску експанзију Индије, која ће према званичним проценама ускоро преузети титулу државе са највећим бројем становника. Са друге стране изгледа да Европу не брине велики демографски заостатак последњих деценија и врло лош компаративни резултат у поређењу са арапским и афричким земљама.

⁵⁰ Frances A. Althaus, Work in Progress: The Expansion of Access to Abortion Services in South Africa Following Legalization, *International Family Planning Perspectives*, Vol. 26, No. 2 (Jun., 2000), pp. 84-86

⁵¹ Favier M, Greenberg JMS, Stevens M; Safe abortion in South Africa: "We have wonderful laws but we don't have people to implement those laws"; *Int J Gynaecol Obstet.* 2018 Oct; 143 Suppl. 4: 38-44.

⁵² Ипак, ЈАР има знатно више показатеље плодности у односу на европске државе, јер се номинална законска допуштеност абортуса у пракси тешко остварује из много разлога.

⁵³ Један од честих наратива заговорника легализације абортуса је наглашавање броја нелегалних абортуса, намерних прекида трудноће који се наводно врше масовно у немедицинским условима, тако да је навођен и број од 120.000 нелегалних абортуса у ЈАР-у као аргумент за легализацију; на жалост ови бројеви нису проверавани:

Frances A. Althaus, Work in Progress: The Expansion of Access to Abortion Services in South Africa Following Legalization, *International Family Planning Perspectives*, Vol. 26, No. 2 (Jun., 2000), pp. 84-86

⁵⁴ Guttmacher Institute, Abortion in Africa, Incidence and trends, Fact sheet, New York, 2018, <https://guttmacher.org/fact-sheet/abortion-africa> (18.5.2019.)

⁵⁵ Agnès Guillaume, Clémentine Rossier; Abortion Around the World. An Overview of Legislation, Measures, Trends, and Consequences; *Population* 2018/2 (Vol. 73), Institut National d'Études Démographiques (INED), Paris, https://cairn-int.info/article-E_POPU_1802_0225--abortion-around-the-world-an-overview.htm

Индија је генерално сачувала традицију по којој је дете «дар богова⁵⁶», а абортус је морални и верски преступ⁵⁷. Тачан број абортуса је врло тешко одредити⁵⁸. Процене говоре да Индија има 17 или 18 пута мање абортуса⁵⁹ на 1000 жена од Русије⁶⁰; какве су демографске последице овакве суштинске разлике у односу према абортусима? Демографска ситуација Русије је обрађена у одељку "4.4.3 Историјска корелација". Демографска експанзија⁶¹ Индије⁶² од средине 20. века је импресивна: Индија је 1950. имала око 376 милиона становника, а већ за мање од 35 година становништво се удвостручило, да би 2000. достигла око 1 милијарде људи, а 2019. се процењује да има око 1.37 милијарде житеља⁶³. Само у периоду између два пописа 2001. и 2011. евидентиран је раст становништва од 181.5 милиона људи⁶⁴. Старосна структура је таква да доминирају деца и млади што омогућава даљи демографски раст⁶⁵.

Како објаснити корелацију абортуса и демографије у Индији? Један од најпоузданијих и најверодостојнијих начина је посредством религије која има велики утицај на све сегменте и нивое друштва. Један од основних принципа хиндуизма је не повредити другог, не чинити нажао другом, а када је у питању абортус тада се има у виду шири контекст: жене, оца, нерођеног детета и друштва, стога се абортус сматра врло непожељним⁶⁶, осим када је

⁵⁶ WoMo, WoMo Abroad: Три индијанки о свекровях, селективних абортх и образовании для девочек, (18.5.2019.)

<https://womo.ua/womo-abroad-tri-indianki-o-svekrovyah-selektivnyih-abortah-i-obrazovanii-dlya-devochek/>

⁵⁷ Модерна Индија се бори против селективних абортуса, намерног прекида трудноће када је зачето дете (најчешће) женског пола.

⁵⁸ Частота абортх и незапланированной беременности в Индии в 2015 г.; Singh S, Shekhar C, Acharya R, Moore AM, Stillman M, Pradhan MR, Frost JJ, Sahoo H, Alagarajan M, Hussain R, Sundaram A, Vlassoff M, Kalyanwala S, Browne A.; The incidence of abortion and unintended pregnancy in India, 2015.; Lancet Glob Health. 2018 Jan;6(1): e111-e120. <https://g-academy.ru/inostrannye-zhurnaly/inostrannye-zhurnaly-fevral-2018/chastota-abortov-i-nezaplanirovannoi-beremennosti-v-indii-v-2>

⁵⁹ Православная служба помощи Милосердие, Алексей Ульянов; Аборты в России: как расстаться с позорным лидерством?; 22.01.2015; <https://miloserdie.ru/article/aborty-v-rossii-kak-rasstatsya-s-pozornym-liderstvom/>

⁶⁰ Односно, процентуално 17 – 18 пута мање.

⁶¹ УН процењују да ће Индија 2050. имати 1.68 милијарди становника.

Oxford Martin Programme on Global Development; Our World in Data; Hannah Ritchie, India's population growth will come to an end: the number of children has already peaked; 15.01.2019.;

<https://ourworldindata.org/indias-population-growth-will-come-to-an-end>

⁶² Индија тренутно има око 18 % светске популације.

Trading economics, India population; <https://tradingeconomics.com/india/population> (18.5.2019.)

⁶³ World Population Review, India Population 2019,

<http://worldpopulationreview.com/countries/india-population/>

⁶⁴ Исто;

⁶⁵ David E. Bloom, Population Dynamics in India and Implications for Economic Growth, Harvard School of Public Health, 2011. <https://core.ac.uk/download/pdf/6494801.pdf>

⁶⁶ Класични хиндуистички текстови говоре врло негативно и оштро против абортуса поредећи га са убиством свештеника, на другом месту се каже да је гори од убиство родитеља, а на трећем да жена која абортира губи место у касти.

BBC, Hinduism and abortion, 25.8.2009.

http://bbc.co.uk/religion/religions/hinduism/hinduethics/abortion_1.shtml

неопходан да би се сачувао живот мајке⁶⁷. Абортус се сматра препреком, сметњом на путу испуњавања (јавних, моралних) обавеза продужења породичне лозе и раста друштва. У пракси се ипак појављује селективни абортус као вид избора пола детета при чему фетус женског пола бива чешће ликвидиран од мушког. Хиндуизам заступа веровање у реинкарнацију, кретање једне душе од једног тела до другог након смрти⁶⁸, што значи да ембрион (фетус) од тренутка зачећа поседује душу која се преселила са другог бића које је умрло, стога је абортус злочин против душе⁶⁹. Хиндуизам поштује сваку манифестацију живота на сваком степену сложености и развијености. Стога, сва ова веровања, која имају јак социјални утицај су допринела, у веома дугом временском периоду, да се формира генерално негативан став према абортусу, што затим има врло озбиљне демографске последице.

4.3 Студија случаја: Србија

4.3.1 Демографска слика до легализације абортуса (статистика)

Нема довољно података за потпуно и прецизно оцењивање нивоа плодности и наталитета у Србији до легализације абортуса, приближно до Другог светског рата, али постојећи ⁷⁰извори јасно сугеришу изузетно висок наталитет, међу највишим у Европи. Коулово истраживање фетилитета 579 европских области је забележило 1900. године у српском округу Топлица просечно 8.24 деце по жени⁷¹. Природни прираштај Србије у периоду од 1880. до 1890. је нешто испод 2 % годишње⁷². У периоду између два светска рата од 1921. до 1940. године број становника је повећан са 4.9 милиона на 6.6 милиона, дакле повећање од 1.7 милиона људи за само 19 година.

Почетком 50-их година 20. века (пред доношење закона о легализацији абортуса) у Србији се рађало око 160.000 деце годишње, а крајем друге деценије 21. века само око 65.000, што је огроман и забрињавајући пад.⁷³ 1954. године се родило у Србији⁷⁴ 191.164 дете⁷⁵.

⁶⁷ Исто;

⁶⁸ Живот се поима циклично односно спирално, као ток рађања, живљења, смрти и поновног зачећа са могућношћу напретка у новој инкарнацији.

⁶⁹ ВВС, Hinduism and abortion, 25.8.2009.

http://bbc.co.uk/religion/religions/hinduism/hinduethics/abortion_1.shtml

⁷⁰ РТС, У Србији мање беба него у време балканских ратова, 10.04.2019.;

<http://rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3484775/u-srbiji-manje-beba-nego-u-vreme-balkanskih-ratova.html>

⁷¹ Мирјана Девецић, Значај брачности за ниво фертилитета, Демографија, књ. I, 2004., стр 83.

⁷² Милена Спасовски, Даница Шантић, Олиа Радовановић, Историјске етапе у транзицији природног обнављања становништва Србије, Гласник српског географског друштва, година 2012. Свеска ХСII- Бр. 2, стр 24.

⁷³ Мирјана Девецић, Значај брачности за ниво фертилитета, Демографија, књ. I, 2004., стр 83.

⁷⁴ Треба имати у виду да се статистички подаци до 1999. године обично односе на централну Србију са обе покрајине, а после 1999. на централну Србију и Војводину.

⁷⁵ Милена Спасовски, Даница Шантић, Олиа Радовановић, Историјске етапе у транзицији природног обнављања становништва Србије, Гласник српског географског друштва, година 2012. Свеска ХСII- Бр. 2, стр 35.

1905. године Србија, Бугарска и Румунија су биле земље са највећим годишњим растом становништва у Европи (1.51 % и Румунија 1.94 %) ⁷⁶, да би око век касније, након периода: комунизма, државног атеизма, легализације и омасовљења абортуса, транзиције, итд, Србија и Бугарска заузеле последње место у Европи са изузетно негативним прираштајем, а статистички овој групи припада и Румунија. Са импозантним просечним годишњим растом броја становника од око 2 % годишње, Србија је у периоду од 1870. до 1910. била прва у Европи према брзини раста популације ⁷⁷. Један век касније Србија има велике демографске губитке на годишњем нивоу.

Иако је данас често симбол неповољних демографских кретања, Источна Србија се у периоду недозвољености абортуса и других аналогних параметара у корелацији са овим, одликовала великим растом популације. Тако је у периоду од само 40 година, од 1834. до 1874. године број становника ове области повећан са 211 хиљада на 477 хиљада, односно више него удвостручен ⁷⁸. Трансформацијом Србије из кнежевине у Краљевину тренд осетног демографског раста је настављен ⁷⁹. Крајем 19. века Краљевина Србија је имала изванредну стопу годишњег раста становништва од преко 4 % годишње. Важна појава друге половине 19. века за област Источне Србије је почетак контроле рађања; овај феномен је у почетку био географски лимитиран и имао је врло ограничене домете, али временом се проширио и интензивирао. Једна од првих анализа из 1941. ⁸⁰ говори о намерним побачајима, како би се постојећој деци обезбедило довољно обрадивог земљишта за обраду и живот и очувао одређени животни стандард.

4.3.2 Демографска слика након легализације абортуса (статистика)

Србија 2011. године бележи чак око 37 % брачних парова ⁸¹ и 42 % ванбрачних заједница без деце, делом је то привремена или трајна одлука, а делом питање стерилитета, неплодности која има забрињавајуће димензије. Последице легализације и масовне практичне примене абортуса у Србији можемо јасно пратити и анализирати компаративним приступом и поређењем две области са различитим моделима регулације питања абортуса: покрајина Косово и Метохија и остатак државе. Након Другог светског рата становништво

⁷⁶ Нова српска политичка мисао, Горан Николић, Шта нам заправо показују демографске пројекције УН?; 09.09.2015.; <http://nspm.rs/kuda-ide-srbija/sta-nam-zapravo-pokazuju-demografske-projekcije-un.html?alphabet=c#yvComment138751>

⁷⁷ Исто;

⁷⁸ Александар Д. Кнежевић, Историјскодемографске и етнодемографске основе развитка становништва Источне Србије, Универзитет у Београду, Географски факултет, докторска дисертација, стр 123.

⁷⁹ Становништво Источне Србије се у релативно кратком периоду од 1884. до 1910. увећало од 662,865 на 946,819 житеља.

Александар Д. Кнежевић, Историјскодемографске и етнодемографске основе развитка становништва Источне Србије, Универзитет у Београду, Географски факултет, докторска дисертација, стр 127.

⁸⁰ Ђорђевић Тихомир (1941): Деца у веровањима и обичајима нашег народа, св. 46.

Београд, Библиотека Централног хигијенског завода.

⁸¹ Ивана Магдаленић, Утицај брачности на фертилитет у Србији и Европској унији; ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016., стр 186.

Косова и Метохије се удвостручило за само 33 године⁸², а већински допринос овој експанзији је дало албанско, муслиманско становништво за које је абортус по верским, етничким и традиционалним нормама био потпуно неприхватљив и сматран тешким преступом. Са друге стране српско Православно становништво, које је представљало велику већину у остатку државе је прихватило легализовани абортус као легитимни начин планирања породице, што је временом донело озбиљне проблеме у постепеном опадању нивоа природног прираштаја који већ 90-их година 20. века постаје благо негативан, а затим минус популационог биланса постаје све израженији. Удео Косова и Метохије у становништву Србије се повећао са 11 % 1948. на 20 % 1991 године⁸³. Сличан феномен се може приметити и на примеру централне Србије поредећи општине у којима је муслиманско становништво већина: Нови Пазар, Тутин, Прешево и Бујановац⁸⁴ са осталим општинама. Од 60-их година Војводина и централна Србија доживљавају константан и дуг пад нивоа плодности, што на крају резултира падом испод нивоа просте репродукције, од 1989. у Војводини и од 1992. у централној Србији. Већ 2010. године природни прираштај Србије износи (минус) – 34,907 особа.

За непуних 6 деценија, од 1952. до 2010. наталитет централне Србије је опао са 120.796 на 50.159 (2.4 пута), а Војводине у истом периоду са 40.510 на 18.145⁸⁵ (2.2 пута). Овакав драстичан и драматичан пад броја живорођене деце не сме остати без темељне анализе и свестраног објашњења, тим пре што демографи у научним радовима помињу да се појавио „страх од изумирања српског народа“ због врло негативних демографских показатеља⁸⁶. 2010. године од 189 општина Србије 153 имају негативан природни прираштај⁸⁷.

Да би процес корелације абортуса и демографске динамике био јаснији и темељније потврђен треба проучити шта се догађало истовремено у јужној покрајини Косово и Метохија; другачија, супротна регулација абортуса (уз друге неспорно важне друштвене репродуктивне чиниоце који ипак са феноменом абортуса чине једну целину) је донела супротне резултате: за само 44 године, од 1947. до 1991. број рођене деце је повећан скоро 2 пута, са 27.565 на 52.263.⁸⁸ Наравно, већина овог високог наталитета се односи на албанско, муслиманско становништво, за које је у огромној већини абортус био потпуно морално и верски неприхватљив, а државни закони на њихово репродуктивно (и друго) понашање нису имали

⁸² Милена Спасовски, Даница Шантић, Олица Радовановић, Историјске етапе у транзицији природног обнављања становништва Србије, Гласник српског географског друштва, година 2012. Свеска ХСII- Бр. 2, стр 29.

⁸³ Исто; стр 29.

⁸⁴ Исто; стр 30.

⁸⁵ Исто; стр 35.

⁸⁶ Исто; стр 34.

⁸⁷ Исто; стр 36.

⁸⁸ Исто; стр 35.

велики утицај. 1996. године јужна покрајина има преко 2 пута више новорођене деце од северне покрајине⁸⁹. Да би релације биле још јасније поменимо и то да је 1995. само 6 % насеља на Косову и Метохији⁹⁰ имало негативан прираштај, а то су места са већинским српским становништвом⁹¹.

Природни прираштај јужне покрајине је за само 36 година у периоду од 1961. до 1997. 1.354.000 особа⁹². Модел проширене репродукције донео је повећање броја живорођених са 27.565 у 1947. на 52.263 у 1991. години, а затим је уследило опадање на 42.920 у 1997. години. Посебно је важно што у јужној покрајини деценијама константно и значајно опада морталитет⁹³, чиме се обара још једна честа заблуда да немогућност вршења легалног абортуса доводи до великог броја илегалних абортуса, који изазивају велику смртност мајки и деце⁹⁴. Србија⁹⁵ и Бугарска су земље са највећим падом броја становника у Европи⁹⁶.

4.3.3 Критично негативан савремени природни прираштај и узроци; квантитативна егзактност и квалитативна објашњења

Демографска ситуација у Србији подсећа у процентима на процесе у великим развијеним државама Јапану, Италији, Немачкој, итд, с тим што наравно постоје одређене врло важне разлике. Поменуто развијене државе имају веома велику популацију: Италија око 59 милиона, Немачка око 82 милиона, Јапан око 127 милиона, а Србија са Косовом и Метохијом има око 8.7 милиона становника⁹⁷; осим тога оне имају далеко већи БДП по глави становника и укупни годишњи БДП, што им омогућава велике буџетске капацитете и финансијски потенцијал за реформе; Италија и Јапан су географски изоловане државе, итд. Афричке државе, иако економски веома слабе, поседују демографску виталност, плодност и

⁸⁹ Исто; стр 35.

⁹⁰ 1991. године од 5 округа Косова и Метохије косовскомитровачки са високим уделом српског становништва има најнижи природни прираштај 14.72, а остала 4 у просеку 22.09.

⁹¹ Милена Спасовски, Даница Шантић, Олица Радовановић, Историјске етапе у транзицији природног обнављања становништва Србије, Гласник српског географског друштва, година 2012. Свеска ХСII- Бр. 2, стр 36.

⁹² Исто; стр 45.

⁹³ Слободан Мишовић, Факултет безбедности, УБ, Узроци опадања природног прираштаја становништва Србије после Другог светског рата и његове последице, Национална безбедност, Војно дело, 3/2009, стр 145.

⁹⁴ Подаци за морталитет у јужној покрајини су према резултатима пописа следећи: 1948. (18.7 ‰), 1953. (20.6 ‰), 1961. (12.2 ‰), 1971. (8.2 ‰), 1981. (6.1 ‰), 1991. (4.3 ‰), 2002. (3.9 ‰).

⁹⁵ 2017. године у Србији наталитет је био 64.894, а морталитет 103.722 што даје биланс од (минус) - 38.828 људи. Чак и у време Балканских ратова се рађало више деце.

<http://politika.rs/sr/clanak/406443/Broj-stanovnika-u-Srbiji-pao-ispod-sedam-miliona> (12.5.2019.)

⁹⁶ Политика; Бранислав Радивојша; У Србији највећи негативни природни прираштај у последњих 70 година; 30.06.2016.;

<http://politika.rs/sr/clanak/358259/U-Srbiji-najveci-negativni-prirodni-priirastaj-u-poslednjih-70-godina>

⁹⁷ World Population Review; Total Population by Country 2019; <http://worldpopulationreview.com/countries/> (18.5.2019.); United nations 2017 Revision of World Population Prospects; <https://population.un.org/wpp/>

снагу што им даје основе за реални оптимизам. Србија је изгубила своје демографске и економске квалитете и капацитете, како у квантитативном тако и у квалитативном смислу. Спроведећи, дакле, анализу према овим критеријумима, долазимо до закључка да је Србија у веома тешкој и незавидној ситуацији. Додатни проблем је црта националног менталитета по којој се избегавају разговори о најозбиљнијим проблемима, како у породици тако и у друштву, већ се чека да се они некако реше «сами од себе», што се, наравно, не догађа. Земље са врло слабо развијеном економијом се могу похвалити одличним демографским показатељима, а државе са негативним демографским параметрима, могу истаћи своје економске перформансе, док Србија на жалост има одређене економске и врло озбиљне демографске проблеме. Ипак, озбиљне студије могу донети одређене предлоге за редизајн политичког система.

Евидентирана је у данашње време појава «социјалног стерилитета»⁹⁸ - све чешће одсуство жеље да се има потомство. За пет деценија од 60-их година 20. века у Србији је број склопљених бракова на 1000 становника опао са 9.1 ‰ на 5.1 ‰⁹⁹. Приметно је у земљама Централне и Источне Европе одлагање и одустајање од брака¹⁰⁰ што такође утиче негативно на стопу фертилитета, а такође и раст просечног узраста при коме се склапа брак. Занимљиво је, да је током 90-их година 20. века у време великих економских, политичких и безбедносних криза дошло чак до смањења броја развода бракова¹⁰¹, што је вероватно била спонтана реакција повећане кохезије на микро плану с обзиром на нагли пораст макро несигурности¹⁰². Висок удео рађања од преко 75 ‰¹⁰³ у Србији се остварује унутар брака, што чини ову установу важном за фертилитет и демографску виталност¹⁰⁴.

Један од озбиљних проблема који доводе до касног реаговања јавности, медија и државног руководства на девијације и изразито негативне демографске индикаторе је слаба комуникација демографских истраживача са политичком елитом¹⁰⁵, односно површно и нестручно тумачење по којем је "све добро" док се укупан број становника одржава на одређеној вредности или (умерено) расте. Наравно, лечење треба предузети на време уз прецизну дијагностику и правилно одмерену терапију прилагођену субјекту. Када се дође у

⁹⁸ Ивана Магдаленић, Утицај брачности на фертилитет у Србији и Европској унији; ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016., стр 176.

⁹⁹ Исто; стр 178.

¹⁰⁰ Исто; стр 178.

¹⁰¹ Најнижу стопу развода у Европи има конзервативна Ирска са 0.6 промила.

¹⁰² Ивана Магдаленић, Утицај брачности на фертилитет у Србији и Европској унији; ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016., стр 180.

¹⁰³ Исто; стр 183.

¹⁰⁴ Око 20 ‰ становника Србије је старије од 65 година, а само 15 ‰ је млађе од 15 година, према подацима Министарства за демографију и популациону политику Републике Србије. <http://mdpp.gov.rs/aktivnosti.php#a178>

¹⁰⁵ Одговорност је вероватно обострана: са једне стране незаинтересованост политичке елите за демографију и друге феномене дугорочног карактера, а са друге типична изолација научне сфере у Србији од реалних друштвених токова.

ситуацију да је природни прираштај такав да се губи скоро 1 % становништва за 3 године, односно за 2 године (рачунајући масовно иселјавање) тада ситуација постаје «алармантна»¹⁰⁶, али је маневарски простор за редизајн јавних политика знатно скучен¹⁰⁷. Влада Србије је формирала Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику и донела низ мера током 2018. године којима се подстиче наталитет са десетогодишњим дотацијама мајкама за треће дете у износу од 12 000, односно 18 000 динара месечно¹⁰⁸ за четврто дете. То показује зрелост и решеност да се проблему депопулације приступи озбиљније и одговорније, али потребно је још много научних истраживања, сарадње са цивилним друштвом, проучавања искустава других земаља, трансфера, непосредне комуникације са генерацијама у репродуктивном узрасту, а не копирања пројеката у свету, итд. Вероватно и нешто више политичке храбрости да се повуку потези који ће стимулисати критично важне демографске параметре урпкос могућим негативним коментарима дела јавности.

Свети архијерејски сабор Српске православне цркве је на заседању 2013. године донео важну, али недовољно афирмисану одлуку у виду апела државним властима за генералном забраном абортуса¹⁰⁹, осим у посебним сличајевима, који су изузетак¹¹⁰. Абортус¹¹¹ је наведен као главни узрок смањивања становништва Србије, а висок ниво абортуса се сматра показатељем моралне и породичне кризе. Црква сматра абортус једним од чиниоца општег друштвеног моралног пада, уделом негативног контекста кога чине још и: наркоманија, порнографија, хедонизам, индивидуализам, итд. Такође, Сабор позива представнике Црквених епархија да интензивирају превентивно и мисионарско деловање, што је још једна потврда да Црква абортус сматра крајње опасном и деструктивном појавом, против које треба систематски и одлучно деловати, што је оперативан став који се врло ретко заузима.

¹⁰⁶ Слободан Мишовић, Факултет безбедности, УБ, Узроци опадања природног прираштаја становништва Србије после Другог светског рата и његове последице, Национална безбедност, Војно дело, 3/2009, стр 149.

¹⁰⁷ Министарка за демографију и популациону политику Србије Славица Ђукић-Дејановић је на скупу поводом рада Комисије за популацију и развој Уједињених нација у Њу Јорку 4. априла 2019. упозорила да старење и смањивање популације могу на крају довести до нестанка угрожених друштава. <http://mdpp.gov.rs/aktivnosti.php#a178>

¹⁰⁸ Влада Србије је обезбедила 2019. године 650 милиона динара бесповратне помоћи локалним самоуправама за пројекте подстицања наталитета. <http://mdpp.gov.rs/aktivnosti.php#a178> (11.5.2019.)

¹⁰⁹ Српска православна црква; Саопштење за јавност Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве са редовног заседања одржаног у Београду и Нишу од 21. маја до 3. јуна 2013. године; http://spc.rs/sr/saopshtenje_za_javnost_10 (11.5.2019.)

¹¹⁰ То су случајеви када је трудноћа настала као последица силовања, ако постоји угроженост живота мајке трудноћом, итд.

¹¹¹ Абортус се у Црквеној терминологији назива „утробним чедоморством“.

Тешко је, из много разлога, проценити тачан број абортуса, многи од њих нису евидентирани, све чешће се користе хормонална фармацеутска «контрацептивна» средства за рани побачај која се не региструју као абортус, итд. Ипак, једна од процена говори да је 2002. године на 1 порођај долазило преко 2 абортуса¹¹², што значи да би се преполовљењем броја абортуса, наталитет удвостручио, под условом да се свака вештачки непрекинута трудноћа одржи до краја, до порођаја.

4.4.1 Статистичка корелација

Сам рад генерише велики број пропратних табела, база података, докумената, белешки о методолошким апаратима за обраду података која нису део основног текста рада, а која се могу пружити на увид заинтересованима у стручној јавности, ради провере процедуре закључивања, вредновања извора и олакшања следећих истраживања у области.

Извори релевантни за ово истраживање су статистичке публикације, државне мере популационе политике, извештаји и анализе радних тела парламената, влада, ОУН и њених тела, резултати националних пописа, базе података специјализованих НВО, итд. Такође и публикације и реферати Светске здравствене организације, Светске трговинске организације, Amnesty international, годишњаци и архиве верских организација, итд. Базе података: ARDA (Association of Religion Data), Baltimore Longitudinal Study of Aging (BLSA), Census Bureau's International Programs Center (демографске, економске и географске студије), Centers for Disease Control and Prevention – Surveys and Data Collections Systems, Council of European Social Science Data Archives (CESSDA), National Institute on Aging, Norwegian Social Science Data Services (NSD), UNesco Institute for Statistics, итд.

Обрада података у овом случају подразумева анализу садржаја докумената и анализу социјално-политичког контекста у којем су настали и евиденцију термилошких и културолошких разлика ради потпунијег сагледавања смисла и значења података и извора. Напредан математички, статистички софтвер се већ увелико користи у обради података, али при томе многе параметре задаје обрађивач, на основу својих истраживачких парадигми и теоретских схватања, што омогућава различите интерпретације емпиријских података, због чега треба спровести контролу и реевалуацију. Историјском анализом, по јединицама времена

¹¹² Слободан Мишовић, Факултет безбедности, УБ, Узроци опадања природног прираштаја становништва Србије после Другог светског рата и његове последице, Национална безбедност, Војно дело, 3/2009, стр 161.

и простора, можемо пратити пад фертилитета у развијеним земљама последњих деценија и ове резултате поредити са културолошким и социјалним променама у истим интервалима.

Дескрипција и објашњење су повезани двосмерно по принципу повратне спреге¹¹³: детаљан статистички опис нас подстиче на развој нових модела објашњења, а са друге стране нова идеја се може применити као кључ за разумевање нових података и феномена. Демографски подаци су расположиви практично за све државе света од 20. века, и ако их групишемо према државама сличне географске позиције, религије, културе, етике, етничко-расне структуре итд уочићемо јасне корелације и демографске правилности и поклапања по регионима. Ако упоредимо географски блиске, али културно, религијски, историјски и политички разнородне регионе северне Африке и јужне Европе, приметимо различите цивилизацијске матрице. Јужна Европа је економски и технолошки напреднија, али доживљава демографску стагнацију и разне латентне облике демографске патологије, док са друге стране северна Африка иако на нижем економском и научном нивоу, доживљава демографску експанзију и процват. С обзиром да не може бити државе нити нације без становништва и да осетније промене демографске структуре доносе социјалне, културолошке и политичке промене, можемо се запитати да ли Европа има, дугорочно гледано, светлу и сигурну будућност?

Да појаснимо парадигму региона кроз две мале студије случаја Алжира и Италије. Алжир је средином 20. века имао око 9 милиона становника¹¹⁴, а 2019.¹¹⁵ се процењује да има око 42¹¹⁶ милиона житеља¹¹⁷, што је импозантан раст од преко 4 и по пута за мање од 70 година¹¹⁸. Број становника расте темпом од приближно: 1 човека по минуту¹¹⁹, 60 по сату, 1440 по дану, око пола¹²⁰ милиона годишње¹²¹, 5 милиона по деценији, 50 милиона по веку, итд. Овај поједностављен модел демографске динамике лепо илуструје капацитете и процесе у северној Африци. Старосна структура је веома повољна и указује на демографску виталност нације: сваки четврти становник је млађи од 15 година. Око 70 % адвоката и 60 % студената у

¹¹³ King, Gary, Robert Keohane, and Sidney Verba; *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press, 1994., ch. 2

¹¹⁴ 8,872,247 становника 1950. године

¹¹⁵ Прилог: Табела: Становништво Алжира по годинама од 1950 до 2019. у тексту.

¹¹⁶ 42,679,018 становника 2019. године

¹¹⁷ World Population Review, *Algeria Population 2019*, <http://worldpopulationreview.com/countries/algeria-population/> (23.4.2019.)

¹¹⁸ Доступни су подаци за пописе: 1966, 1977, 1987, 1998. и 2008.

¹¹⁹ Исто;

¹²⁰ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Abortion Policies 2013*, New York, 2013.

https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

¹²¹ Office National des Statistiques; <http://ons.dz/IMG/pdf/TEXTENAT-1998.pdf>

Алжиру су жене што одудара од патријархалних стереотипа о региону. Од посебног значаја је чињеница да је у Алжиру абортус друштвено, верски и морално неприхватљива појава, тојест свака трудноћа се сматра благословом, божијим даром, срећом и успехом за породицу, а намерни прекид трудноће (абортус) грехом, злочином и нехуманим поступком. Индикативна је чињеница да је Алжир забранио чак и абортусе у случају силовања или инцеста¹²². Можемо претпоставити да је број зачећа, трудноћа по глави становника сличан у разним областима света, али суштинска разлика изгледа наступа у погледу опредељења супружника, нације, културе за рађање или за честе прекиде трудноће абортусом. Негативна тенденција је пораст броја развода бракова у Алжиру: од 32.021 1995. године до 65.637 2017. године¹²³; сам број развода није утицао осетно на природни прираштај, али он може бити индикатор усвајања европских и западних друштвених вредности и пракси и слабљења традиционалног исламског морала и арапског конзервативног концепта породице што дугорочно може оставити неповољне демографске последице.

Algeria Population by Year (Historical)

Year	Population	% Male	% Female	Density (km ²)	Population Rank	Growth Rate
2019	42,679,018	50.50%	49.50%	17.92	34	1.60%
2018	42,008,054	50.50%	49.50%	17.64	34	1.67%
2017	41,318,142	50.50%	49.50%	17.35	34	1.75%
2016	40,606,052	50.50%	49.50%	17.05	34	1.84%
2015	39,871,528	50.50%	49.50%	16.74	34	2.00%
2010	36,117,637	50.48%	49.52%	15.16	34	1.64%
2005	33,288,437	50.57%	49.43%	13.98	34	1.31%
2000	31,183,660	50.68%	49.32%	13.09	34	1.53%
1995	28,904,298	50.65%	49.35%	12.14	34	2.21%
1990	25,912,367	50.62%	49.38%	10.88	33	2.80%
1985	22,565,905	50.47%	49.53%	9.47	34	3.14%
1980	19,337,715	50.39%	49.61%	8.12	35	2.97%
1975	16,709,089	50.34%	49.66%	7.02	35	2.81%
1970	14,550,034	50.27%	49.73%	6.11	36	2.88%
1965	12,626,952	50.22%	49.78%	5.30	36	2.57%
1960	11,124,888	50.32%	49.68%	4.67	37	2.51%
1955	9,829,719	50.41%	49.59%	4.13	37	2.07%
1950	8,872,247	50.85%	49.15%	3.73	39	0.00%

Становништво Алжира по годинама;

извор: World Population Review, <http://worldpopulationreview.com/countries/algeria-population/>

¹²² United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Abortion Policies 2013, New York, 2013.

https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

¹²³ Office National des Statistiques; http://ons.dz/IMG/pdf/Demographie_Algerienne_2017.pdf

Званична пројекција државног завода за статистику Алжира предвиђа да ће 2040. године у земљи бити 57,6 милиона становника¹²⁴. О виталности нације јасно говоре званични подаци за 2008. годину: 817.000 живорођених, 153.000 смртних случајева и 331.000 бракова¹²⁵ у 2008. години, што значи да је природни прираштај ове године био плус 664.000. Важно је то што природни прираштај расте из године у годину, тако да је 2004. био (плус) 528 хиљада¹²⁶, 2005. године 556 хиљада, 2006. године 595 хиљада, 2007. 634 хиљаде и 2008. 664 хиљаде. Наравно, повећање укупне популације из године у годину омогућава да при истим процентима фертилитета годишњи прираст буде све већи. Узрастна група деце до 4 године бројила је 2008. чак 10.03 % укупне популације, док је удео узрастне групе особа од 60 до 64 године био само 2 %¹²⁷. Теоретичари говоре и о негативним аспектима овакве старосне структуре: велики број младих са све већим прохтевима и амбицијама са високим процентом незапослености може створити значајан агрегат социјалног незадовољства које може прерасти у политичку нестабилност (Арапско пролеће).

Расте очекивано просечно време живота за мушкарце и за жене што говори о побољшању квалитета живота и здравствено-социјалне заштите. Расте број склопљених бракова, што је наравно веома важно за демографску слику нације; већ на домену од 5 година може се приметити значајан пораст у овој демографској категорији: 267.633 склопљених бракова 2004. године и 331.190 2008. године¹²⁸.

Занимљиво је и важно поређење броја склопљених бракова и броја живорођене деце по регионима. Можемо уочити три групе региона: мале, средње и велике (велики градови); нпр према броју склопљених бракова годишње: мали региони (0-5.000), средњи (5.000 – 10.000) и велики (преко 10.000) бракова. Мали регион Адрар је имао 2007. године 9172 рођене деце, а следеће године 9393 принове; у исто време 2007. године је имао 2029 склопљених бракова, а 2008. - 2166. Ако користимо средње вредности за ове две године добијамо: 9282 деце и 2097 бракова и количник ова два параметра је 4.42. Регион Медеа има (гледајући средње вредности за исте две године): 17512 рођене деце и 8049 склопљених бракова што даје коефицијент од 2.17. Регион највећег града Алжира има у ове две године просечно 87.772 рођене деце и 34.582 нова брака што доноси коефицијент од 2.53. Ови коефицијенти се разликују и за градове приближно исте величине, али детаљнијим прорачуном можемо доћи до нумеричког коефицијента за целу државу: 799.852 деце наспрам 328.337 бракова доноси:

¹²⁴ Исто;

¹²⁵ Office National des Statistiques; http://ons.dz/IMG/pdf/demographie_algerienne2008.pdf

¹²⁶ Office National des Statistiques; http://ons.dz/IMG/pdf/demographie_algerienne2008.pdf

¹²⁷ Исто;

¹²⁸ Исто;

2.43. То значи да од 243 новорођене деце у Алжиру 100 се односе на брак из претходне године, што је висок удео и значајан допринос. Осим квантитета склопљених бракова важно је знати и квалитативни контекст: колико има реалних ванбрачних заједница и да ли то утиче знатније на прираштај, колико нових брачних парова добије децу исте године и наредне године, колико девственост до брака утиче на рађање у браку, колики је просечни старосни узраст младожење и невесте при ступању у брак, итд. Колико држава разним стимулацијама, субвенцијама, кредитима итд може подстрекнути повећање броја склопљених бракова годишње? Ако знамо да се у Србији око 80 % абортуса изврши у браку и то не због економских разлога, већ због унапред планираног броја деце (обично једно или двоје) онда цела анализа добија сложеније контуре.

Са друге стране Медитерана, просечан Италијан данас је стар 45.5 година¹²⁹. Италија уз Јапан и Немачку¹³⁰ припада групи најстаријих нација на свету. Просечан Алжирац има само 28.1 годину. Италија тренутно има негативан природни прираштај са око 1.353 порођаја дневно и 1.673 смртна случаја¹³¹, што даје дневни популациони дефицит од 320 људи, што се не може надокнадити ни приливом од око 290 миграната дневно. Годишњи губитак је око 117 хиљада становника, а само око 13.5 % Италијана су деца старости 15 година или мање. Према подацима државног италијанског Националног института за статистику стопа фертилитета је 1.32, што је врло ниска вредност¹³² (1.46 је била стопа 2010. године). Треба имати у виду да када разложимо укупну стопу рађања долазимо до важног податка: Италијанке рађају у просеку 1.24 детета (односно 124 детета на 100 жена), а странкиње 1.98 (198 деце на 100 жена) што је осетна разлика¹³³. Странкиње су углавном мигранткиње; само 7 година раније странкиње су имале знатно већу стопу фертилитета од 2.43, али очигледно да је утицај италијанског друштва, културе и начина живота такав да се странци релативно брзо адаптирају и рађају мање деце него што то чине у својим матичним земљама, иако они, наравно, задржавају исту етничку и расну припадност, религију и порекло, али друштвени стандарди и културне норме имају јак утицај на репродуктивно понашање, па чак и за кратко време.

¹²⁹ World Population Review, Italy Population 2019,
<http://worldpopulationreview.com/countries/italy-population/> (19.5.2019.)

¹³⁰ World Population Review, Countries by Median Age 2018,
<http://worldpopulationreview.com/countries/median-age/>

¹³¹ World Population Review, Italy Population 2019,
<http://worldpopulationreview.com/countries/italy-population/> (19.5.2019.)

¹³² L'Istituto nazionale di statistica, The Italian National Institute of Statistics, Birth and fertility of the resident population,
<https://istat.it/en/archivio/224407> (19.5.2019.)

¹³³ Исто;

Регистровано је око 458 хиљада новорођене деце 2017. године што је 120 хиљада мање у односу на 2008. годину¹³⁴. У истом периоду број жена репродуктивног узраста се смањио за око 0.9 милиона, а и стопа фертилитета се смањила. 2014. је склопљено чак 57 хиљада бракова мање него 2008. Број жена које немају децу значајно расте после Другог светског рата: 11.1 % за генерацију рођену 1950, 13 % за генерацију 1960. и 22 % за генерацију 1977¹³⁵; што значи да се за само 27 година удвостручио број жена које немају децу; ово је такође последица еманципације жена, наглог раста образованих жена, глобалних утицаја, нових друштвених вредности и приоритета, удаљавања од хришћанских вредности релативно конзервативне Италије, итд. Пописи се врше у Италији од 1861. - од те године до средине 70-их година 20. века приметан је јасан позитиван природни прираштај, чак и уз веома велику емиграцију ка Северној и Јужној Америци; наталитет је био довољно интезиван да надомести све флукуације и да тоталитет популације на Апенинском полуострву константно расте. Потребна су детаљнија истраживања зашто је наталитет дошао у озбиљну кризу 70-их година и стагнацију, да би у 21. веку попримио негативне конотације које постају у другој деценији забрињавајуће. Вероватно да нам у том погледу могу помоћи компаративне демографске, политиколошке, антрополошке и друге студије и поређење јужне Европе и географски блиске али културолошки, социолошки и религијски далеке северне Африке. Посматрајући данашњу Африку можемо видети много социјалних и микросоцијалних вредности, матрица и принципа које је Европа напустила, одбацила: религиозност поједница, породице и друштва, социјалну кохезију, учешће родитеља у склапању бракова, приоритет породице у односу на „каријеру“, низак ниво абортуса, ограничена урбанизација, очување девствености до брака, рано ступање у брак, итд.

Једна од карактеристика италијанског друштвеног живота и примењених религиозних вредности¹³⁶ је генерално негативан општи став према разводу брака, као појави којом се раздира светиња брака (брак склопљен у цркви) и којом се наноси ненадокнадива штета породици. Легализација развода брака (уз велике отпоре) почетком 70-их година се поклапа са кризом фертилитета и наталитета нације; развод брака постаје легална и временом

¹³⁴ Исто;

¹³⁵ L'Istituto nazionale di statistica, The Italian National Institute of Statistics, Birth and fertility of the resident population, <https://istat.it/en/archivio/224407> (19.5.2019.)

¹³⁶ Овде користимо израз „примењене религиозне вредности“ имајући у виду део корпуса религиозних вредности који није чисто теолошки и схоластички већ има утицаја на друштвени и политички живот и самим тим треба да буде у домену пажње политичких наука, не по природи и пореклу, већ према ефектима.

прихватљива, мада непожељна појава¹³⁷, чиме се даје снажан подстицај индивидуализму, каријеризму, хедонизму, итд. Ова појава са важним демографским последицама временом добија замајац: 1995. је било 238 разведених и растављених супружника на 1000 бракова, а 2010. чак 489 оваквих случајева¹³⁸, што је пораст од преко 100 % за 15 година; очигледно да овакава дестабилизација институције брака и нарушавање хармоније између полова, наметањем и експанзијом индивидуалних хедонистичких вредности на штету религиозних и колективних, има озбиљну демографску цену, која тренутно не долази до изражаја због компензације миграцијама и појаве да се дугорочним ефектима бави веома мали број људи. Питање правне регулације брака је огледало дубљих латентних сукоба и надметања државе и римо-католичке цркве; дуготрајна немогућност развода брака је значила јак утицај папе и Ватикана на друштвени живот, али то се променило 70-их година 20. века након вишедеценијских дебата, па чак и тада процес развода траје пред судом најмање 3 године. Сакралне енклаве политичког система су почеле да се повлаче, што се нарочито огледа у легализацији ванбрачног суживота и истополних заједница¹³⁹, као и знатног скраћивања времена потребног за развод. Период јаког утицаја Европске уније на законодавства европских држава крајем 20. и почетком 21. века донео је удаљавање од хришћанских норми и принципа у социјалној сфери.

Удео етнички италијанског староседелачког становништва у Италији опада, док удео становништва пореклом са других простора (условно говорећи странаца) расте. Уколико се овакви трендови наставе актуелним темпом наредних деценија поменуће две тенденције ће постати драматичније, а озбиљне промене демографске структуре, повлаче за собом и културолошке, политичке и друге промене. Број Италијана који се исељавају се повећао 3 пута за последњих 10 година¹⁴⁰, а међу њима је велики удео младих што додатно погоршава шансе за демографски опоравак. Италија има 17 пензионера на 10 младих људи, а тај би број могао да порасте на 26 наредних 20 година¹⁴¹. Процењује се да су почетком 2018. године 8.4 посто

¹³⁷ Развод у Италији је и даље врло компликована и дуга процедура којом се истиче њена друштвена непожељност и оставља простор за евентуално помирење супружника.

¹³⁸ L'Istituto nazionale di statistica, The Italian National Institute of Statistics, Separations and divorces in Italy, <https://istat.it/en/archive/91141> (19.5.2019.)

¹³⁹ Andrea Russo and Benedetta Rossi, Pirola, Pennuto Zei & Associati; Family law in Italy: overview; Thomson Reuters Practical Law; [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/9-564-8565?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1#co_anchor_a320794](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/9-564-8565?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1#co_anchor_a320794)

¹⁴⁰ Al Jazeera, Demografska katastrofa prijeti Italiji više od deficita, 5.12.2018.

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/demografska-katastrofa-prijeti-italiji-vise-od-deficita>

¹⁴¹ Исто;

становништва Италије странци¹⁴². Одређене симулације, користећи упоредне податке Еуростата и италијанске државне статистике, дају прогнозе по којима ће до краја 21. века Италијани чинити само половину становништва¹⁴³.

Један од модела решавања поменутог проблема у земљама ЕУ, теоретски и практично, је замена становништва односно контролисана миграција уз постепену асимилацију¹⁴⁴. Може се рећи¹⁴⁵ да је ово званична доктрина економски развијених држава ЕУ. План је да се контролисано и прорачунато миграцијом, како према укупном броју, тако и према структури, надокнади дефицит радне снаге по одређеним стручним профилима, што би омогућило неометано функционисање привреде, а са друге стране тиме би се надоместио минус настао већим морталитетом у односу на наталитет у поменутиим државама, тако да укупан број становника остаје приближно исти¹⁴⁶. Проблем је у томе што временом удео аутохтоног становништва европске културе и хришћанске вере постаје све нижи што временом добија све озбиљније социјалне и политичке реперкусије, што се може анализирати на примеру Косова и Метохије и константног дуготрајног пораста удела албанског становништва јужне српске покрајине. Страхови повезани са овим демографским процесима у Европској унији и неслагање са политиком званичног Брисела су један од главних разлога за референдумску одлуку грађана Велике Британије о изласку из ЕУ. Посебан проблем је наивност и неутемељан оптимизам бриселске администрације у погледу асимилације миграната и политике мултикултурализма; иако је ова политика донела релативно добре резултате када су у питању досељеници из источне Европе, показало се да су досељеници из Африке и Азије, посебно муслимани, знатно отпорнији на асимилационе тенденције. Демографски показатељи ЕУ и Јапана су веома слични, али Токио гаји другачију стратегију водећи рачуна о идентитету и континуитету нације.

¹⁴² N1 TV; U Italiji drastično opao broj novorođenčadi, stanovništvo sve starije, 28.11.2018.

<http://rs.n1info.com/Svet/a439769/U-Italiji-drasticno-opao-broj-novorodjencadi-stanovnistvo-sve-vise-stari.html>

¹⁴³ Gefira Bulletin; The incredibly shrinking Italian population: By 2080, Italians will be a minority in their own country; 18.1.2018.; <https://gefira.org/en/2018/01/18/the-incredibly-shrinking-italian-population-by-2080-italians-will-be-a-minority-in-their-own-country/>

¹⁴⁴ Исто;

¹⁴⁵ Овим феноменом се бави и модерни француски филозоф Рене Ками.

¹⁴⁶ Заменик канцелара Аустрије Хајнц Кристијан Штрахе је априла 2019. уочи избора за европски парламент употребио израз „измена становништва“. РТС, Европа у новом демографском кључу; <http://rts.rs/page/stories/ci/story/2/svet/3510338/evropa-u-novom-demografskom-kljucu.html>

4.4.2 Бихевиоралистичка, социолошка корелација

Да ли су државе материјалног благостања постепено постале демографски неразвијене (пасивизирани) државе?, док су земље које често сматрамо „сиромашним“ постале богате (динамичне и виталне) у најважнијем ресурсу – људима. Како објаснити овај парадокс?

Један од проблема оваквог вида истраживања је компарација три изузетно велика региона (од чега два хетерогена) и потреба да се издвоје варијабле обједињавајуће (погодне) за више земаља, а при томе и довољно релевантне. Чак и исте варијабле и друштвене категорије се у различитим политичким културама могу различито схватати. Сво време треба држати узак истраживачки фокус на политикологију демографије и утицај абортуса, јер је велико обиље искушења да се «одлута» у сродне воде блиских дисциплина. Потребна је истраживачка храброст за предлагање могућих нових хипотеза у доменима који нису до сада објашњавани, а релевантни су. Један од парадокса оваквог рада је реалност непрегледности података, али врло мало (научних) објашњења демографских кретања – тешко је издићи се изнад дескрипције и океана повезаних података.

Теоријска дебата је исцрпна и развијена у доменима дескрипције, прогнозе даљих токова и доказивања значаја демографије за конкретне државе и њихове кључне делатности. Ипак, недостају експликационе хипотезе, односно покушаји објашњавања демографских промена и њихове корелације са абортусом због високе сложености самог феномена и динамичног сплета чиниоца који утичу на појаву. Прогнозе и предвиђања се често врше према квантитативним, математичким правилима, формално и спољашње, без дубљег разумевања садржине проблема. Ово поглавље ће покушати да докаже узрочно-последичну повезаност стопе абортуса са степеном природног прираштаја. То значи да ова корелација није случајна, маргинална или механичка, већ да поред јасне квантитативне, објективне повезаности (различите стопе наталитета у различитим културама), постоје и (сложена) квалитативна објашњења: религиозно-патријархалне културе са једне и либералне са друге стране обликују, изнедрују аналогне микро-социјалне средине, које усмеравају репродуктивно понашање појединаца, итд.

Теоретске расправе углавном испитују нагла, негативна демографска кретања (пад броја становника) услед климатских промена, ратова, епидемија заразних болести, итд, али поред ових ванредних околности, треба проучити и редовне и утицај абортуса у њима. Потребно је објаснити и пораст популације (високе стопе наталитета) и континуирани пад наталитета у миру и изобиљу у одређеним друштвима и да ли је друга појава повезана са високим бројем абортуса. Поред објективних, материјалних чиниоца, вероватно су још

важнији социјални чиниоци, који су занемарени, јер су мање егзактни и делују дугорочно и софистицираније.

Да бисмо разумели став појединца, брачног пара и културе да нормира једно дете или четворо деце потребно је да разумемо шта рађање и подизање деце значи за њих у контексту њихове културе. Можемо приметити две врсте понашања: а) свесно, циљно, планско понашање ради остварења одређеног циља и б) реактивно понашање, одговор на активности других¹⁴⁷. Одлучивање о абортусу има обе димензије: дугорочно планирање породице и калкулација са ресурсима којима породица располаже при чему се трудноће након оствареног броја жељене деце прекидају, и са друге стране, прилагођавање друштвеним нормама, променама позитивним или негативним економске ситуације, утицај блиских особа, итд.

Можемо се питати да ли се одлука о рађању или абортусу која је тако важна за демографску будућност једне земље доноси делимично и у религијским и политичким центрима моћи, јер се донети став (строга забрана или слобода одлучивања) обично имплементира широко на цело друштво. Да ли је на државно-религијском и индивидуалном нивоу у питању рационално понашање актера; стога може ли се применити теорија рационалног избора као погодан инструмент за разумевање понашања и одлучивања?

4.4.3 Историјска корелација

Помоћна истраживачка платформа је испитивање када, како и зашто су одређене (велике) политичке заједнице кроз историју долазиле у стања демографске резонанције, експанзије односно имплозије и како је то повезано са бројем абортуса – што нам може помоћи разумевању актуелне проблематике. Друга помоћна методолошка „радионица“ је истраживање интезивне демографске и абортивне дивергенције, одударења различитих подрегиона једне државе односно етничких група, што може бити веома продуктивно (због јасноће изражености феномена) ради уочавања правилности које се могу генерализовати на шири план.

Историјска корелација је присутна имплицитно у разним сегментима овог рада, нарочито када се анализира демографска ситуација у Србији до и после легализације абортуса¹⁴⁸. Генерално, проблем демографске динамике је веома сложен са много параметара које треба учитати и проценити интезитет и начин њиховог утицаја. Пошто су многи чиниоци

¹⁴⁷ Graham T. Allison; *Essence of decision*; Little, Brown and company, Boston, 1971., pp 28.

¹⁴⁸ Поглавље 4.3

повезани и делују истовремено на истом простору (као на пример: одлагање брака, раст броја абортуса, продужено школовање, итд) није лако утврдити појединачан допринос сваког од њих. Ипак, подаци су недвосмислени, легализација и масовна примена абортуса утичу неповољно на женски фертилитет, стопу природног прираштаја, а тиме и на старосну структуру, итд.

На примеру Русије, јасно видимо демографску експанзију у време Православне монархије и строге законске забране абортуса уз реално веома ниске нивое нелегалне праксе. Становништво је брзо расло: 1722. године је било око 14 милиона људи у империји Петра великог који је и организовао први попис; 1796. на 5. попису забележено је већ 36 милиона људи; на 8. попису 1835. већ 60 милиона грађана; 1859. 74 милиона; а 1897. већ 120 милиона¹⁴⁹. Након Октобарске револуције 1917. долази до суштинских политичких и социјалних промена. Већ 1920. СССР постаје прва земља света која је легализовала абортусе, то брзо доводи до негативног односа наталитета и морталитета у градовима, чија укупна популација ипак расте због масовних миграција из села у градове¹⁵⁰. Од 1936. до 1955. је наступио период строге забране извођења абортуса што доводи до обнове демографске виталности, а након повратка абортуса у легалне токове 1955. и његове масовне примене долази до брзог пада фертилитета и наталитета¹⁵¹; стопа прираштаја је драстично опала од 1960. до 1969. са 17.8 на 8.9. Масовни абортуси изазивају повећање броја превремених порођаја, спонтаних побачаја, оштећења материце код жена, итд. СССР је имао једну од највећих стопа абортуса у свету, око 150 на 1000 жена¹⁵² репродуктивног узраста¹⁵³. Етничка структура СССР-а такође потврђује општу корелацију о повезаности абортуса и демографске динамике; удео словенских народа (Руси, Белоруси, Украјинци) којима имају веома високе стопе абортуса се деценијама после Другог светског рата смањивао, док се удео муслиманских народа (Азербејџанци, Казахи, Узбеки, Киргизи, Таџики, итд), са многоструко нижим параметрима абортуса) значајно повећавао¹⁵⁴.

Министарство здравља Руске Федерације је регистовало званичну за само 3 године (1990-92.) чак 10,893,000¹⁵⁵ абортуса¹⁵⁶; у овом периоду вршено је 206 абортуса¹⁵⁷ на 100

¹⁴⁹ Историческая география России, Самарский национальный исследовательский университет им. ак. С.П. Королёва, стр 30.

¹⁵⁰ Исто; стр 33.

¹⁵¹ Исто; стр 34.

¹⁵² Подаци се односе на период од краја 60-их до краја 80-их година.

¹⁵³ Историческая география России, Самарский национальный исследовательский университет им. ак. С.П. Королёва, стр 36.

¹⁵⁴ Исто; стр 37.

¹⁵⁵ По годинама: 1990. године: 3,920,000 абортуса, 1991.г.: 3,442,000; 1992.г.: 3,531,000.

порођаја. Реално, абортуса је у пракси било још више због закона из 1988. године којима су дозвољени намерни прекиди трудноће и у приватним клиникама (које многе захвате не евидентирају). Демографске последице су веома неповољне и природни прираштај постаје негативан. Према подацима државног завода за статистику Русије (Росстат-а) од 1992. до 2008. земља је изгубила 12,7 милиона становника, а 6,1 милион¹⁵⁸ је надокнађен првенствено миграцијама из земаља бившег СССР-а.

Примера историјске корелације абортуса и демографске динамике има пуно. Земље арапско-муслиманске културе су задржале верске норме изнад европских принципа секуларне државе, а самим тим крајње негативан однос према абортусу, који ислам строго забрањује. Иако има пуно чиниоца природног прираштаја који утичу на ову сложену појаву, али континуитет друштвеног и државног не прихватања абортуса је обезбедио и континуитет демографских параметера. Иако делују разни негативни, модерни социјални чиниоци укупан демографски биланс је позитиван и ове нације увећавају своје грађанство.

Узмимо за пример Ирак. Ради се о земљи која је од 90-их претпрела бројне кризе и недаће, рат, глад, санкције, масовне терористичке нападе, висок ниво несигурности¹⁵⁹, озбиљне економске проблеме, итд¹⁶⁰. Ипак становништво Ирака се увећава упркос свему запањујућом брзином, чак и у време ратова и изолације. Дневни прираст је 2973 људи¹⁶¹; наталитет¹⁶² је чак око 7 пута већи од морталитета, што је резултат тешко појмљив за европске државе у којима више људи умире него што се рађа. Ирак¹⁶³ је 1950. имао мање од 6 милиона становника, а 2019. има преко 40 милиона грађана¹⁶⁴, а пројекције УН¹⁶⁵ предвиђају 2095. око

¹⁵⁶ RAND Corporation; Andrej A. Popov, Family Planning and Induced Abortion in Post-Soviet Russia of the Early 1990s: Unmet Needs in Information Supply; https://rand.org/pubs/conf_proceedings/CF124/CF124.chap3.html

¹⁵⁷ По годинама: 1990. године 195.3 абортуса на 100 порођаја, 1991: 199.4; 1992: 224.62.

¹⁵⁸ Русская Семерка; Демографический кризис: почему сократилось население России в 1990-е; 26.12.2018. <https://russian7.ru/post/demograficheskiy-krizis-pochemu-sokra/>

¹⁵⁹ Светска федерација новинара је 2016. прогласила Ирак најнесигурнијом земљом света за новинаре, а УНИЦЕФ једном од најопаснијих за децу. Human Rights Watch; Iraq, Events of 2016; <https://hrw.org/world-report/2017/country-chapters/iraq>

¹⁶⁰ Radojko Ljubicic, Religion as the main demographic factor (Two revolutions - two major political, religious and demographic changes), Politology of religion: a biannual conference 2018, Conference proceedings, Belgrade, 2019, pp 205.

¹⁶¹ Дневно умре 532 људи, а роди се 3505 деце, око 7 пута више.

¹⁶² Око 24 % девојака се удаје до 18. године живота. Rutgers; ... Health and Rights in Iraq, December 2016, <https://rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/Factsheet%20Iraq%20Eng.pdf>

¹⁶³ Jocelyn E. Finlay, David Canning, June Y. T. Po; Reproductive Health Laws Around the World; Harvard Initiative for Global Health; 2012. https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/1288/2013/10/PGDA_WP_96.pdf

¹⁶⁴ World Population Review, Iraq Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population/>

149 милиона становника. Абортус је строго забрањен у Ираку, и формално¹⁶⁶ и суштински; није могуће набавити фармацеутска абортивна средства (хормоналне пилуле и сл.). Модерне феминистичке организације¹⁶⁷ покушавају да обезбеде абортивне пилуле путем интернета. Ирак се налази међу 26 земаља у свету¹⁶⁸ са најригорознијом забраном абортуса која не дозвољава абортус чак ни у случају силовања или болести труднице, итд¹⁶⁹.

4.4.4 Објашњење, експликација

Да би се циљ успешно остварио и проблем сагледао што објективније и свестраније, из различитих тачака гледишта и теоретских парадигми, уз проверу постојећих научних идеја и предубеђења у јавном мњењу, потребан је исцрпан методолошки приступ. Статистичка метода - поређење држава и региона по истим параметрима ради критичке процене емпиријске грађе. Значајне су и две квалитативне методе: сценарио и симулација, које нам омогућавају проверу актуелних модела и њихов редизајн и унапређење, а и постављање прогноза и предвиђања даљих токова демографског развоја. Осим тога и анализа садржаја докумената (статистичких публикација; државних мера популационе политике; извештаји и анализе радних тела парламената, влада, УН, итд).

Закључивање у овом поглављу је на првом нивоу дескриптивно, јер анализа и систематизација обиља квантитативних података постепено и спонтано оубличава контуре парадигми које објашњавају прикупљене податке и односе међу њима, проучаване феномене и варијабле које их конституишу. Дубљи, каузални ниво закључивања се ослања и на квалитативне резултате и улази у сферу објашњења разлога интензивне демографске динамике савремених друштава и дубоке разлике према броју абортуса, могуће политичке последице, конструкцију модела, пројекције на различите рокове, уз компарације и провере на великом узорку са циљем достизања максималне егзактности коју дозвољавају друштвене науке. Прелиминарна истраживања указују на одређене парадоксе и социјалне мотивације које доминирају, преовлађују при каузалном закључивању, а институције их често занемарују.

¹⁶⁵ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population division, 2017 Revision of World Population Prospects, <https://population.un.org/wpp/>

¹⁶⁶ Према кривичном закону из 1969.

¹⁶⁷ Women on Waves, Abortion law Iraq, <https://womenonwaves.org/en/page/4836/abortion-law-iraq> (19.5.2019.)

¹⁶⁸ Ирак се, уз Лаос и Филипине, налази међу 3 азијске земље са најстрожијом забраном абортуса.

¹⁶⁹ World economic forum, These are the countries where it's still illegal to get an abortion, 28.05.2018. <https://weforum.org/agenda/2018/05/the-many-countries-where-abortion-still-banned/>

Један од циљева је и квалитативно објашњење поменутих релација што је веома сложено и превазилази могућности једног истраживања, али наведимо овде укратко да: легализовани и масовни (чести) прекиди трудноће (абортуси) представљају непосредан (вештачки) и ефикасан узрок умањења броја живорођене деце, а они су карактеристични за економски развијена пост-индустријска секуларна друштва, док су у религиозно-патријархалним друштвима углавном (строго) забрањени, верским и државним законима и неприхватљиви у свести и менталитету „обичних“ људи. Прекид прве трудноће и/или вишеструки абортуси знатно повећавају ризик настанка обољења репродуктивних органа, стерилитета, итд, што потврђују савремена медицинска истраживања и статистике здравствених организација.

Такође, економски развијена либерална друштва одликује продужен период школовања (оба пола) што помера старосну границу ступања у брак и добијања првог детета, док је у религиозно-патријархалним културама пракса другачија - норме о предбрачној девствености и учествовање родитеља у избору супружника и друштвене норме у том погледу доводе до раног ступања у брак у често оптималном здравственом (репродуктивном) стању.

Важан део провере хипотеза је статистичка компарација две поменуте глобалне културе (религиозно-патријархалне и либерално-индивидуалистичке), и нација које им припадају, како би се евидентирале њихове структурне и системске демографске дивергенције. Такође, провера се врши и историјском анализом једне нације (етничке заједнице, региона, итд) како би се утврдило да ли еманципација (жена), модернизација културе, и сл., утичу на природни прираштај. Реална ситуација је још неповољнија по либерално-индивидуалистичке нације у односу на статистичке приказе, јер њихову слику „поправљају“ мигранти (у дужем периоду од неколико деценија), док области јаким религиозним норми имају репродуктивну виталност довољну за демографску експанзију и исељавање истовремено.

Демографска структура, динамика и репродуктивно понашање су деценијама занемаривани, и сматрани доменом који се сам брине о себи (саморегулација, невидљива рука?) – стога дугорочне последице јавних политика на виталност популације углавном нису оцењиване. Поље абортуса, демографије и популационе политике се показало компликованијим и резистентијим на научно сондирање него што се раније мислило. Ради се о области која чешће и лакше оповргава политиколошке хипотезе него што их трасира и предлаже. Државне мере у неким случајевима упркос врло високим буџетским средствима и оптимистичним најавама, доносе слабе резултате. Наталитетна и географска логика (већине)

становништва често остаје недодирнута јавним реформама и (површним) стимулацијама, ка жељеном понашању. Слом колективних вредности, обзира и одговорности у Европи уз експанзију индивидуалне хедонистичко-каријеристичке мотивације (подстакнуте вишедеценијским стимулацијама и импулсима из политичко-медијске сфере) и рационално-материјалистичка евалуација животних циљева, довели су до образаца живљења који остављају изражено негативне демографске реперкусије.

Закључивање је суштински каузално, али се мора ослонити на исцрпну и ригорозну дескрипцију, која се не може свести на географско-статистичко уређивање билтена и емпиријских података, већ на критичку евалуацију сваког документа и његово позиционирање у друштвено-политички и културно-цивилизацијски контекст.

Фундаментални проблем каузалног закључивања је немогуће потпуно и апсолутно разрешити (због чега се и назива фундаментални), али можемо и морамо учинити све што је могуће да извесност наших резултата буде максимална. Поменути проблем се може успешно савладати пажљивом и прецизном компарацијом по три макро региона, њихове државе и кроз допунске територијалне контролне јединице (изван три примарне области). Тако да се праћењем два сродна ентитета који су у одређеном тренутку времена (поред већине општих карактеристика) кренули различитим путевима у погледу предметног параметра који нас занима (абортус), можемо закључити шта би се догодило са ентитетом А да није изабрао политику Х, уколико пратимо сличну државу Б која и није изабрала исту политику Х; наравно треба бити опрезан у погледу других ситуационих (латентних) чиониоца који делују имплицитно.

Једна од алтернативних хипотеза је и демографска транзиција, тојест, став да земље у развоју тренутно пролазе кроз период снажне експанзије броја становника због масовне примене основне медицинске заштите итд, што умањује смртност новорођене деце и породиља, итд (као у Европи 1750-1950.), а да ће временом економско-социјални развој довести до значајног пада у фертилитету. Ипак, многе данашње државе пролазе кроз економско-технолошки и медицински убрзан развој и истовремено интезиван раст популације (Иран, Индија, Алжир, итд) – што нам сугерише да су, ипак, прави мотиви и подстицаји можда у култури социјетета. Литература такође нуди и друге хипотезе: висока стопа фертилитета је израженија у аграрним друштвима у односу на индустријска и урбана (John Bongaarts); висока стопа наталитета је одлика исламских земаља, а не и других религија (аналогно повезаности протестантизма и капитализма), итд.

Методолошки је неправилно закључивање које само описује релације између два феномена и не покушава да провери опсег важења својих хипотеза¹⁷⁰, стога ово поглавље проверава своју основну идеју о корелацији абортуса и демографске динамике на различитим нивоима да би се проверили тачност и ширина важења.

Морамо се осврнути овде на знатан проблем са базама података и њиховим интерпретацијама када је у питању ова област. Организације као "Planned Parenthood" и друге имају разноврсне изворе финансирања и велику материјалну и политичку моћ коју користе за промовисање својих идеја о широкој доступности права на абортус, права на репродуктивну здравствену заштиту, права жене на избор у погледу своје трудноће, итд. Они затим финансирају медије, невладине организације, истраживаче итд са циљем да се добију и публикују резултати који одговарају њиховом програму рада. Оваквих публикација има у знатном броју и њих као полу-научне односно тендециозне треба узимати са одређеном резервом, али их не треба потпуно одбацити. Питање правне регулације абортуса у Северној и Јужној Америци је једно од најважнијих и најимпусливијих политичких и друштвених проблема и стога постоје напори противника и присталица права на абортус да придобију јавност за своје идеје и вредности.

4.4.5 Квантитативна анализа података

Квантитативно потврђивање хипотезе се базира на анализи процента трудноћа прекинутих абортусом и стопе фертилитета (броја деце по жени) у 5 афричких региона у поглављу 4.2.2. Користи се подаци Департамента за економске и друштвене послове, Одељења за популацију¹⁷¹ Уједињених нација¹⁷², америчког „Guttmacher“ института¹⁷³, итд.

Када формирамо табелу са поменутиим параметрима, можемо израчунати (у новој колони) производ процента абортираних трудноћа и стопе фертилитета; добијамо посебне вредности овог производа (као коефицијента корелације) за сваки регион: ист.Афр. (14 x 4.7 = 65.8), цен.Афр. (13 x 5.2 = 67.6), зап.Афр. (12 x 5.2 = 62.4), сев.Афр. (23 x 2.8 = 64.4) и јуж.Афр. (24 x 2.5 = 60). Средња вредност за ових 5 производа је 64.04. Одступања од средње вредности за сваки регион су (редом, респективно): 1.8, 3.6, 1.6, 0.4 и 4.0; средње одступање од просечне

¹⁷⁰ King, Gary, Robert Keohane, and Sidney Verba; *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press, 1994., ch. 2

¹⁷¹ Квантитативна анализа рађена у консултацији са др Савом М.Д. Галијашем, доцентом Физичког факултета Универзитета у Београду.

¹⁷² United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Abortion Policies 2013*, New York, 2013.

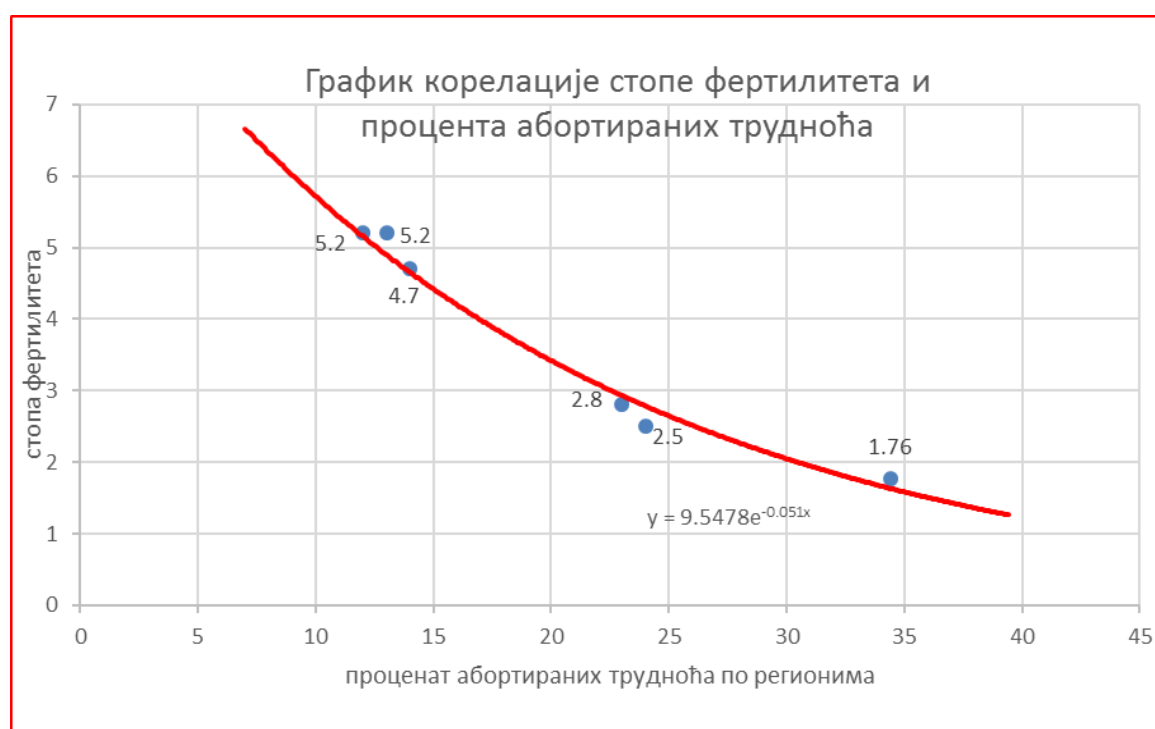
https://un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf

¹⁷³ Guttmacher Institute, *Abortion in Africa, Incidence and trends*, <https://guttmacher.org/fact-sheet/abortion-africa>

вредности је 2.3. Процентуална одступања су истим редом: 2.74 %, 5.55 %, 2.56 %, 0.56 % и 6.30 %; просечно процентуално одступање је 3.54 %.

Закључак је да корелација процента абортираних трудноћа и стопе фертилитета (плодности) за 5 региона Африке показује висок степен спрегнутости, повезаности, са релативно малим (апсолутним и релативним) одступањима од средње вредности, а тиме се и квантитативно потврђује хипотеза овог поглавља о корелацији абортуса и демографске динамике, у њеном статичком смислу као мере природног прираштаја без мигрантских утицаја.

Ови подаци се могу и графички представити, тако што се уноси поменутих 5 тачака за сваки регион (додатна 6. тачка се односи на Русију), врши софтверско плотовање (исцртавање линије) и фитовање¹⁷⁴ на функцију параболе.

Аналитички облик корелације са графика износи: $y = 10,03 - 0,47 \times X + 0,01 \times X^2$, где је X проценат абортираних трудноћа, а Y стопа фертилитета.

Додатна провера се може извршити на примеру Русије са подацима за 2017. годину. Те године Руска федерација је имала званично 146,804 милиона становника, родило се 1,888 милиона деце, а умрло 1,891 милион грађана. Стопа фертилитета је била 1.762 рођене деце по жени, а извршено је 650 хиљада абортуса¹⁷⁵. Производ корелације стопе фертилитета и

¹⁷⁴ Фитовање је математичко-софтверска функција која одређује параметре за дату функцију тако да се исцрта линија која најбоље повезује емпиријске тачке, са најмањим одступањима сваке тачке од линије.

¹⁷⁵ Statdata.ru; Население России: численность, динамика, статистика, 16.03.2019; <http://statdata.ru/russia>

процента прекинутих трудноћа, рачунамо по истом обрасцу као и за регионе Африке. Тако добијамо:

$$\text{Производ корелације} = 1.762 \times [(650.436 / 1.888.729) \times 100] = 1.762 \times 34.43 \%$$

Производ корелације = 60.665 што је веома слично средњем коефицијенту за целу Африку од 64.04, са прихватљивим одступањем од 5.26 %.

4.5 Закључак (поглавља)

Ово поглавље разматра (хипо)тезу о корелацији масовне примене абортуса (вештачког прекида трудноће) и демографске динамике, тојест демографске последице институционализованог абортуса. Узима се у обзир и друштвено-политички, културни и религијски контекст који доводи до (не) прихватања абортуса.

Један од главних закључака је да су феномени абортуса и демографске динамике (експанзија, стагнација, регресија) регионалног карактера, а не примарно националног или локалног. Региони су ентитети често сродних етничких, религијских, културолошких детерминанти и паралелних црта дизајна политичког система што продукује ковергентне показатеље два посматрана феномена.

Показано је на макро доменима Европе и Африке и њихових региона, као и Индије, да постоји јасна корелација нивоа прихваћености и примене абортуса са карактером природног прираштаја: позитивним (раст) или негативним (смањивање популације). Додатна потврда је евидентирана анализом области различитог културно-религијског одређења унутар једне државе, на нижем нивоу где се потврђује корелација: области ниског интезитета абортуса имају знатно виши природни прираштај, од области где је абортус афирмисан.

Промене у квантитету популације по државама зависе од више чиниоца који су проучавани. Абортус, наравно није једини, али је један од најутицајнијих¹⁷⁶. Посебно је анализирана Србија, самостално и у време Југославије, са дистинкцијом на период до легализације и масовне примене абортуса и након ове критичне тачке. Резултати поново снажно потврђују корелацију масовних абортуса и неповољних демографских показатеља (стопе фертилитета, итд) који временом доводе до врло негативног природног прираштаја.

Да би се хипотеза додатно преиспитала и проверила, извршено је у последњем делу неколико различитих методолошких операција. Статистички прорачун на основу постојећих

¹⁷⁶ Овде се упућује читалац на стручну и научну литературу и периодику која детаљније истражује поменуте чиниоце.

база података; бихевиоралистичка (социолошка) анализа ради разумевања репродуктивног понашања на микро-социјалном плану; историјска анализа ентитета ради праћења критичних година (с обзиром на посматране појаве) и последичних промена у друштву; затим квалитативно објашњење којим се два посматрана феномена логички и смислено повезују; и на крају квантитативна анализа применом математичких формула и софтвера којим се показује правилност у интезитету појава и њихова спрегнутост.